

KULTÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Natália Kolenčíková, Ľubor
Králik, Jana Levická, Sibyla Mis-
lovičová, Slavomír Ondrejovič,
Lucia Molnár Satinská, Iveta
Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- IVANOVÁ, Martina: Kto je *slovenský Leonardo da Vinci*? O jednom type me-
taforicko-metonymických konštrukcií
v slovenčine 3

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ,
Michal – VANČOVÁ, Iveta: Nové
a revidované slovenské mená dováža-
ných, zavlečených, pestovaných a ďal-
ších na Slovensku známych cudzo-
krajných cievnatých rastlín. 1. Druhy
rodov začínajúcich sa písmenom A ... 19
- BAČOVÁ, Mária: Latinsko-sloven-
sko-česko-rusko-bieloruský slovník
oficiálnych názvov liečivých rastlín.
4. časť (G – J) 35

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- Ľegdo robí a ňegdo sa robí, že robí.*
D. Š i m u n o v á 39

ROZLIČNOSTI

- Vrátia nám za plastovú fľašu *zálohu*
alebo *záloh*? J. P á l e n í k o v á 47

SPRÁVY A POSUDKY

- Za docentkou Janou Skladanou. I. R i p -
k a 51

SPYTOVALI STE SA

Potrebuje slovo <i>tenderizer</i> ? D. Gu- ričanová	57
<i>Esenciálne obchody</i> . D. Dovičovi- čová	59
PRIPOMÍNAME SI	62
Informácie autorom	64

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 56, 2022, č. 1 (23. 02. 2022). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislavičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2022

Cena 1,50 €

KUL TÚRA SLOVA

2022
ROČNÍK 56

VEDECKO-POPULARIZAČNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TER-
MINOLÓGIU ■ ORGÁN JAZYKOVÉDNÉHO ÚSTAVU LUDOVÍTA ŠTÚRA
SAV A JAZYKOVÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

VYDAVATELSTVO MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru Matice slovenskej*

HLAVNÁ REDAKTORKA

PhDr. Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Mgr. Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Juraj Glovňa, CSc. (Nitra), PhDr. Dana Guričanová (Bratislava), Dr. Robert Hammel (Berlín, Nemecko), PaedDr. Renáta Hlavatá, PhD. (Nitra), PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD. (Bratislava), Mgr. Bronislava Chocholová, PhD. (Bratislava), Mgr. Martin Chochol, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc. (Bratislava), Mgr. Natália Kolenčíková, PhD. (Bratislava), PhDr. Ľubor Králik, PhD. (Bratislava), Mgr. Jana Levická, PhD. (Bratislava), PhDr. Sibyla Mislovičová (Bratislava), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), PhDr. Lucia Molnár Satinská, PhD. (Bratislava), Mgr. Iveta Vančová (Bratislava), prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava)

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Kto je slovenský Leonardo da Vinci? O jednom type metaforicko-metonymických konštrukcií v slovenčine

MARTINA IVANOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Abstract: The paper deals with a special kind of metaphoric-metonymic constructions which are referred to as XYZ constructions in the theoretical studies. The article focuses on subtypes of these constructions with Y being a proper name. The analysis shows how metaphor and metonymy co-work in this type of constructions to produce figurative meaning. Analysed structures are based on a special type of metonymic model called paragon-metonymy (IDEAL MEMBER of CATEGORY for WHOLE CATEGORY) and the metonymic scheme BEARER of PROPERTY for PROPERTY. This double metonymic transposition which is at work within this type of construction may cause orthographic problems concerning writing initial capital letter. On the data from corpus Omnia Slovaca III Maior, various microconstructions forming the family of XYZ macroconstruction are analysed with a special focus paid on typical proper nouns functioning as X and Y elements.

Štúdia vznikla ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0016/21 Slovník súčasného slovenského jazyka – 7. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum).

Key words: construction cognitive grammar, XYZ construction, metaphor, metonymy, paragon, proper noun, orthography

Cieľom našej štúdie bude opis fungovania konštrukcií typu *Klaus je Mečiar Česka, Goya je Beethoven medzi maliarmi, Desaťročný afganský chlapec Farhad Nouri je známy ako malý Picasso medzi migrantmi v srbskom utečeneckom centre, Rusíni predsa nechcú byť Baskami Európy či Kurdmi Ázie!*, ktoré sa frekventovane realizujú v rôznych typoch textov, predovšetkým v analytických žánroch publicistického štýlu, resp. v reklamných textoch. Adresát takto konštruovaných výpovedí vníma ich prenesený význam, ktorý je aktivovaný špecifickým použitím propria. To v daných konštrukciách nie je pomenovaním jedinečného objektu, ale zastupuje súbor vlastností a typických charakteristík nositeľa vyjadreného propriom. Pri interpretácii daných štruktúr sa od adresáta vyžaduje istá suma encyklopedických znalostí, bez ktorých nie je možné význam takýchto výpovedí dešifrovať. V tejto súvislosti sa núka aj množstvo ďalších otázok: 1 Na princípe akého figuratívneho mechanizmu dochádza k transpozícii významu týchto konštrukcií? (Ide o metaforické alebo metonymické transpozície?) 2 Ktoré propria majú tendenciu vystupovať ako súčasť daných konštrukcií? 3 Ktoré faktory podmieňujú takéto využitie vybraných propriálnych výrazov? 4 Ako sa menia vlastnosti (morfologické, kolokačné a ortografické charakteristiky) takto použitého propriálneho výrazu?

Materiálovým východiskom nášho výskumu budú dáta získané z korpusu Omnia Slovaca III Maior¹. Pri interpretácii konštrukcií sa budeme opierať o teoretické východiská konštrukčnej kognitívnej gramatiky, najmä o kognitívnu teóriu metafory a metonymie rozpracovanú v rámci tohto prístupu.

Konštrukcie sú v konštrukčnej gramatike vymedzené ako základné symbolické jednotky jazyka, ktoré majú bilaterálnu povahu: z formálneho hľadiska ide o kombinácie syntaktických, morfologických, prípadne aj produkčných prvkov, ktoré sa z významového hľadiska spájajú so súborom lexikálno-sémantických a komunikačno-pragmatických, resp. diskurzívnych charakteristík. Gramatický systém jazyka je tvorený repertoárom konštruk-

---

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus slúžiaci na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 8. 1. 2022]

cií, pričom ide o systém štruktúrovaný na základe podobností a odlišností s rozličnými stupňami hierarchie (porov. Fried, 2017). Na základe spoločných formálnych a významových charakteristík sa jednotlivé konštrukčné realizácie združujú do rodín/sietí reprezentovaných makrokonštrukciou (ako jednotkou s najvyššou mierou schematickosti), ktorá je tvorená súborom mikrokonštrukcií (ako konštrukčných realizácií makrokonštrukcie, ktoré sa môžu odlišovať niektorými formálnymi vlastnosťami, pričom si zachovávajú lexikálno-sémantický význam a komunikačnú funkciu).

Konštrukcie typu *Klaus je Mečiar Česka* sa v konštrukčnej gramatike opisujú ako prípady (podtypy) tzv. XYZ konštrukcie, ktorá bola predmetom analýz vo viacerých kognitívno-lingvistických prácach (pozri napr. Brdar, 2017; Brdar – Brdar-Szabó, 2007). XYZ konštrukcia sa vymedzuje ako jednotka, v rámci ktorej dochádza na základe metaforickej transpozície ku konceptuálnej integrácii (spojeniu) dvoch (vzdialených) mentálnych priestorov, porov. *filozofia je matkou vied; Capri už nie je bezpečnou oázou homosexuálov Európy; deti sú bohatstvom chudobných* (porov. Turner, 1991). V týchto spojeniach možno vymedziť prvok X (*filozofia, Capri, deti*), ktorý plní funkciu tenora (tzv. cieľovej domény), prvok Y (*matka, oáza, bohatstvo*), ktorý plní funkciu vehikula (tzv. zdrojovej domény), a prvok Z (*vedy, homosexuáli, chudobní*), ktorý rovnako ako prvok X možno hodnotiť ako tenor (cieľovú doménu).

Zatiaľ čo tradične sa predpokladá, že metafora sa aktivuje v rámci dvojslovného spojenia, napr. *žiara lásky, ten chlap je býk*, na princípe prepojenia zdrojovej a cieľovej domény (napr. LÁSKA je SVETLO, ČLOVEK je ZVIERA), pri XYZ konštrukciách je zdrojová doména aktivovaná dvakrát (*filozofia, vedy; Capri, homosexuáli; deti, chudobní*)². Ako to ukázala Karin Sullivan (2013) v angličtine, väčšina metaforických spojení v jazyku si vyžaduje práve viacnásobné vyjadrenie prvku zdrojovej alebo cieľovej domény a metaforický význam sa utvára na základe relácií, do ktorých vstupujú prvky daných konštrukcií. To potvrdzuje, že metafora nie je výhradne lexikálnou záležitosťou, ale vzniká na priesečníku lexikónu (lexikálnych jednotiek) a gramatiky (gramatických konštrukcií)³.

² Vzhľadom na anglické pomenovania zdrojovej domény (source) a cieľovej domény (target) K. Sullivan (2013) označuje tieto typy konštrukcií ako TST konštrukcie.

³ V kognitívnej gramatike sa striktná hranica medzi gramatikou a lexikónom nepostuluje.

V XYZ konštrukcii napriek syntaktickému spojeniu prvkov Y a Z vzťah medzi týmito prvkami nie je konvenčný, typický (v zmysle kolokability ako zmysluplnej diskkrétnej kombinácie prvkov). Prvok Y totiž konštituuje istú konceptuálnu doménu, pričom platí, že na základe encyklopedických znalostí disponujeme konvenčnou znalosťou týkajúcou sa vzťahu medzi prvkom Y (napr. *bohatstvo*) a inými prvkami prináležiacimi do tejto domény (napr. *bohatstvo miliardára*, *bohatstvo templárov*, *bohatstvo Rockefellerovcov*; *matka detí*; *oáza s palmami*, *oáza zelene* a pod.). V danom type konštrukcie však Z nie je prvkom, ktorý sa typicky spája s prvkom Y, keďže medzi nimi v rámci príslušnej konceptuálnej domény neexistuje konvenčný vzťah, ktorý by sme reflektovali typickým, očakávaným spojením YZ (*bohatstvo chudobných* nie je typická kolokácia). To je hlavným impulzom, aby sme danú konštrukciu interpretovali ako sémanticky transponovanú, a to tak, že sa na základe našich znalostí usilujeme nájsť prvok W, pri ktorom identifikujeme typické spojenie YW (napr. *matka detí*), a vzťah medzi YW mapujeme na spojenie XZ (vzťah medzi *nespokojnosťou* a *pokrokom* vnímame analogicky ako vzťah medzi *matkou* a *deťmi*).

Platí, že prvok W zvyčajne nie je explicitne vyjadrený a usudzujeme naň na základe vlastných encyklopedických znalostí. V niektorých prípadoch však môže autor textu prvok W špecifikovať, a to použitím korelatívnej konštrukcie, v ktorej sa vyjadruje očakávaný vzťah medzi Y (*Porsche*) a W (*auto*) a ten sa následne projektuje na vzťah medzi X (*kreácie*) a Z (*topánky*), porov. korelatívnu konštrukciu YW – XZ: *Čím je Porsche medzi autami, tým sú kreácie od Rogera Viviera, Salvatora Ferragama a Manola Blahnika medzi topánkami*. Podobne možno prvok W špecifikovať aj v rámci porovnávacej konštrukcie, napr. *Boby sú medzi športmi niečo ako mercedes medzi autami*.⁴

Z formálneho hľadiska je v XYZ konštrukciách vzťah medzi X a Y stvárnený rovnako ako v prípade ekvatívnych konštrukcií, porov. substantívum – kopula – substantívum⁵, a vzťah medzi Y a Z je stvárnený substantívnom

⁴ Práve takéto typy porovnávacích konštrukcií a ich fungovanie sú východiskom pre postulovanie tzv. porovnávacej teórie vysvetľujúcej vznik metafory, porov. *Boby sú medzi športmi niečo ako mercedes medzi autami*. → *Boby sú mercedes medzi športmi*. V daných prípadoch však implicitnou nie je porovnávaná vlastnosť (tertium comparationis), ale kategoriálna príslušnosť prvku X.

⁵ Ekvatívny vzťah nemusí byť formálne vždy vyjadrený prostredníctvom ekvatívnej konštrukcie, ale môže mať implicitnú povahu, napr. v prístavkovej konštrukcii (*Naopak umiernený a nenásilný*

syntagmou, v ktorej je závislý prvok vyjadrený bezpredložkovým alebo predložkovým pádom (substantívum – /prepozícia/ substantívum). V niektorých prípadoch sa však prvok X nevyjadruje v rámci ekvatívnej konštrukcie, ale je špecifikovaný v kontexte, resp. inferovaný z kontextu, porov. *Slovenské Alpy v tohtoročnej zimnej sezóne: Ceny za pobyt na tatranskej lyžovačke sa už vyšplhali na západnú úroveň, ale služby zostali bez pokroku.* (= Tatry sú slovenské Alpy).

Z hľadiska formálneho stvárnenia sa jednotlivé konštrukčné realizácie XYZ konštrukcie odlišujú rôznym spôsobom vyjadrenia prvku Z, takže príslušná makrokonštrukcia XYZ je konštituovaná súborom mikrokonštrukcií s odlišným formálnym stvárnením prvku Z:

a) X – COP – Y – Z_{GEN}: *Hahnemannn je Einstein medicíny;*

b) X – COP – Y – medzi + Z_{INSTR}: *Eukanuba je Mercedesom medzi psími krmivami;*

c) X – COP – (Z_{ADJ}) – Y: *Vášáryová by mohla byť slovenským Havlom;*

d) X – COP – Y – v + Z_{LOC}: *Šunka je mercedesom v mäsovom priemysle.*

Z hľadiska komponentového zloženia sa v našom výskume budeme venovať takému typu XYZ konštrukcií, v ktorých je prvok Y vyjadrený vlastným podstatným menom.

V prvom rade si môžeme položiť otázku, či dané typy konštrukcií možno vykladať iba ako metafory, ako sa to predpokladá v práci M. Turnera (1991). Napríklad v práci G. Lakoffa (2006, s. 97 – 98) sa postuluje v tejto súvislosti metonymický model, ktorý je založený na tzv. vzore (tzv. *metonymic paragon model*). Vzor sa vymedzuje ako špecifický prípad podkategórie, ktorá je použitá zástupne pre celú kategóriu. Vzory predstavujú taký typ podkategórie, pri ktorých konkrétny člen predstavuje ideál danej kategórie alebo jeho opak.

Fungovanie metonymického modelu založeného na relácii ideálny prvok kategórie – kategória možno vysvetliť na základe konceptuálnych mechanizmov, ktoré determinujú voľbu metonymického zdroja (vehikula). V teórii metonymie sa vymedzujú tri centrálné kognitívne mechanizmy, ktoré nám umožňujú odpovedať na otázku, o čo sa opierame pri voľbe prvku zdrojovej

---

albánsky Havel, spisovateľ a lingvista menom Ibrahim Rugova, bol odstavený na vedľajšiu koľaj), resp. vo vnútre štruktúre s verbami signifikácie (Tohto kubánskeho disidenta nazývajú aj kubánskym Havlom).

domény v procese sémantickej transpozície. Na základe našej bežnej skúsenosti vieme, že isté objekty mimojazykovej reality majú tendenciu skôr upútať našu pozornosť (skôr nám „udrú do očí“), čo sa v kognitívnych prístupoch odráža vo vymedzení konceptu tzv. kognitívnej salientnosti (významnosti, nápadnosti). K spomínaným kognitívnym faktorom, ktoré podmieňujú výber zdrojovej domény, patrí: 1 ľudská skúsenosť (determinovaná antropocentrizmom)⁶, 2 percepčná selektivita (naš percepčný aparát sa zameriava na prítomné veci, väčšie a rozľahlejšie veci, na zmysluplne organizované celky – gestalty, veci, ktoré majú jasné hranice, na špecifické prípady a pod.)⁷ a 3 kultúrne preferencie (niektoré prvky kategórie majú v rámci kategórie centrálnejšie postavenie než iné prvky, čo je kultúrne podmienené, porov. Radden – Kövacs, 2007). Práve analyzovaný metonymický model založený na tzv. vzore odráža preferenciu IDEÁLNE nad NEIDEÁLNYM, ktorú možno vysvetliť prostredníctvom faktora kultúrnych preferencií (v pozícii metonymického vehikula častejšie vystupujú ideálne prvky)⁸, resp. preferenciu ŠPECIFICKÉ nad GENERICKÝM, ktorá je podmienená percepčnou selektivitou (pre náš percepčný aparát sú salientnejšie špecifické entity, čo sa premieta do toho, že pomenovania špecifických prvkov častejšie vystupujú v úlohe metonymického zdroja/vehikula).

Podľa A. Barcelonu (2004, s. 364) sa v daných prípadoch uplatňuje dokonca dvojnásobná metonymia: 1. pomenovanie nositeľa vlastnosti stojí

---

⁶ Medzi metonymické schémy, ktorých fungovanie možno vysvetliť na základe ľudskej skúsenosti, patria napr. LUDSKÉ nad NIE-LUDSKÝM (*Mám Forda* = automobil značky Ford pomenovanej podľa jej výrobcu), INTERAKTÍVNE nad NEINTERAKTÍVNYM (*sedel som za volantom niekoľko hodín* = šoféroval som, komplexnú udalosť možno pomenovať tou súčasťou, ktorá má interaktívnu povahu) a pod.

⁷ Medzi metonymické schémy, ktorých fungovanie možno vysvetliť na základe percepčnej selektivity, patria napr. VIAC nad MENEJ (*Aký starý je tvoj otec?*, nie **Aký mladý je tvoj otec?*), DOBRE ORGANIZOVANÝ GESTALT nad ZLE ORGANIZOVANÝM GESTALTOM (*auto potrebuje umyť* = jeho karoséria), OHRANIČENÉ nad NEOHRANIČENÝM (*dnes máme kura* = kuracie mäso) a pod.

⁸ Medzi metonymické schémy, ktorých fungovanie možno vysvetliť na základe kultúrnych preferencií, patria napr. STEREOTYPNÉ nad NESTEREOTYPNÝM (*na vojne sa z neho stane chlap* = silný, šikovný, nebojácný chlap), DÔLEŽITÉ nad NEDÔLEŽITÝM (*hovorí niekoľkými jazykmi* = ovláda, t. j. hovorí, píše, rozumie, číta; hovorenie sa v súvislosti s ovládaním cudzieho jazyka konceptualizuje ako najdôležitejšia schopnosť), INICIÁLOVÉ/FINÁLOVÉ nad PROSTREDNÝM (začiatok, resp. koniec udalosti zastupuje celú udalosť, napr. *Ideme si zapáliť?* = zafajčiť /začiatok udalosti zastupuje celú udalosť) a pod.

za samotnú výnimočnú vlastnosť (v tom sa odráža princíp KONKRÉTNE nad ABSTRAKTNÝM, ktorý vychádza z faktora ľudskej skúsenosti, porov. Radden – Kövacsés, 2007) a 2. ideálny člen kategórie zastupuje celú kategóriu (princíp IDEÁLNE nad NEIDEÁLNYM). Výsledkom metonymických transpozícií je výraz s funkciou komplexného intenzifikátora (porov. Brdar, 2017), ktorý vyjadruje vlastnosť najvyššieho stupňa jedinečného prvku v porovnaní s ostatnými prvkami danej množiny (transponované vlastné meno má podobnú funkciu ako relatívny superlatív). Napr. vo výpovedi *Sme Mercedes medzi reklamnými agentúrami* výraz *Mercedes* ako nositeľ vlastnosti zastupuje samotnú vlastnosť (sme výnimoční, najlepší medzi reklamnými agentúrami) a zároveň výraz *Mercedes* zastupuje celú kategóriu (Mercedes ako vzor kvalitných, výnimočných áut). Prvok Z, ktorý patrí do zdrojovej domény, má v danej konštrukcii zreteľovo-vymedzovaciu funkciu (podobne ako pri relatívnom superlatíve, porov. *sme najlepší medzi reklamnými agentúrami*) a je pomenovaním istej kategórie (*Môže byť vakcína Panenza, ktorú sme kúpili, aj mercedesom medzi liekmi proti prasacej chrípke*), oblasti (*Pavol Frešo má šancu stať sa Romanom Polanským slovenskej politiky*), miestnym určením (*Na celom svete smutne preslávené mafianske praktiky investigatívne preskúmal Danilo Dolci, nazývaný aj sicílsky Gándí*), resp. časovým určením (*Je to Jana Eyrová dvadsiateho storočia*).

V práci Z. Kövacsésa a G. Raddena (1998, s. 54) sa v daných prípadoch postuluje metonymický model ČLEN KATEGÓRIE za VLASTNOSŤ. V rámci daného modelu tak dochádza k rekatégorizácii pomenovaní jedinečných objektov (osôb i neosôb) na triedu objektov na základe salientných vlastností týchto objektov. V dôsledku tejto rekatégorizácie môže príslušné proprium nadobúdať viaceré vlastnosti apelatíva (bez toho, aby prešlo apelativizačným procesom, ktorý by sa odrazil v písaní malého písmena), napr. možno ho použiť v pluráli, porov. *Shakespeareovia sa rodia len zriedkavo*, môže sa uplatniť v zdanlivo tautologických konštrukciách typu *Chalupka predsa len nie je Shakespeare*, ďalej v konštrukciách typu *nový Pearl Harbour*; *druhé Slovenské národné povstanie*, resp. sa pri ňom prehodnocuje aj písanie veľkého písmena (teda prechádza apelativizačným procesom), porov. *Ak by ho predstavil štandardne, všetci koalíční „matovičovia“ a „zajacovia“ s nízkymi preferenciami a všetci, ktorým klesá oblúba (teda všetci okrem Fica), by si na ňom spravili kampaň*.

Rekategorizácia môže viesť k vzniku sekundárneho apelativizovaného významu⁹, porov. napr. *biblia* „knihá veľkej vážnosti“: *Sládkovičova Marina sa stala b-ou mládeže* (KSSJ, 2013)¹⁰, *judáš* „človek, ktorý sa dopustil zrady, falošný, podlý človek, zradca“: *každá doba má svojich judášov; slová judáš, zapredanec, farizej sa ozyvali celým námestím* (SSSJ, 2011).

Použitie propriálneho výrazu v rámci XYZ konštrukcie môže byť u používateľov spojené s neistotou týkajúcou sa písania veľkého písmena, porov. ... *iniciatívne rozvíjajú konšpiračné xenofóbne teórie, robiace bez dôkazov z I. R. judáša slovenského národa. vs. Slota: Duray je Judášom slovenskej politiky*.¹¹ Nazdávame sa, že túto ortografickú rozkolísanosť možno vysvetliť práve dvojnásobnou metonymickou transpozíciou, ku ktorej pri propriu dochádza. V prvom príklade (*judáš*) sa substantívum vníma ako apelativizované, a to na základe aktivácie metonymického modelu NOSITEĽ VLASTNOSTI za VLASTNOSŤ, resp. ČLEN KATEGÓRIE za VLASTNOSŤ, a v druhom prípade (*Judáš*) si substantívum stále zachováva propriálny status, používateľ pravdepodobne aktualizuje len metonymickú schému VZOR (ako ideálny člen) PODKATEGÓRIE za KATEGÓRIU.

Pokiaľ ide o prvok W, ten možno vo väčšine prípadov ľahko inferovať (na základe encyklopedických znalostí) a nemusí byť špecifikovaný v kontexte. V niektorých prípadoch sa však môže vyjadriť formou explikácie, porov. *Slovenský John McEnroe potrebuje čas. Je prirovnanie slovenského tenistu Martina Kližana k americkej legende Johnovi McEnroeovi príliš pritiahnuté za vlasy? (...) Ale obaja hrajú ľavou rukou (šikovnou), obaja dávajú radi najavo svoje emócie (pozitívne i negatívne) a obaja si ľahko*

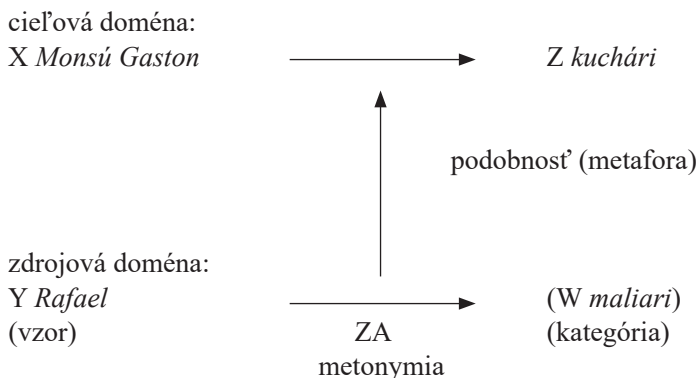
⁹ V tejto súvislosti sa používajú aj termíny deproprializované apelatíva, deonymické apelatíva, eponymá, pravda, tie sa v rôznych koncepciách vymedzujú v širšom alebo užšom význame (bližšie pozri Ološtiak a kol., 2020).

¹⁰ Ide o vysoko frekventovaný význam, ktorý však nie je zachytený v Slovníku súčasného slovenského jazyka (2006).

¹¹ Podobnú rozkolísanosť pri písaní veľkého písmena pozorujeme pri prenesenom význame slova *biblia/Biblia*, ak je použité v XYZ konštrukcii, porov. *Korán je nielen Bibliou moslimov, ale determinuje ich každodenný život* (Hospodárske noviny). – *Akousi bibliou scientológov je jeho knižka Dianetika – moderná veda o duševnom zdraví* (Týždeň). – *Kým Pán prsteňov predstavuje Bibliu fantasy, Temná veža v sebe mixuje viaceré žánre a motívy* (SME). – *Preklad už deviateho vydania Marketing Managementu vo vydavateľstve Grada Publishing, právom považovaného za bibliu marketingu* (Profit). V privátnych blogoch a na rôznych internetových stránkach a fórach je rozkolísanosť ešte očividnejšia.

získajú fanúšikov na svoju stranu. Autor takéto explikácie použije v situácii, keď hrozí, že adresát nedisponuje encyklopedickou znalosťou, ktorá by mu umožnila inferovať W. Možno konštatovať, že v takýchto prípadoch nejde o jednoduchú metonymickú reláciu vedúcu k vzniku významu intenzifikácie, ale prvok W je v takýchto prípadoch sémanticky obohatený (cieľová doména v rámci metonymie sa tu neobmedzuje len na intenzifikačný príznač „výnimočná vlastnosť“, ale inkorporuje do seba viaceré prvky¹²).

Na našu otázku z úvodu, o aký typ sémantickej transpozície ide pri týchto výpovediach, teda možno odpovedať tak, že v XYZ konštrukciách sa paralelne uplatňuje metaforická aj metonymická transpozícia, porov. napr. výpoveď *Monsú Gaston bol Rafaelom medzi kuchármi*.

Metaforický vzťah sa v tomto prípade netýka len lexikálnych prvkov (*Monsú Gaston* a *Rafael*), ale podobnosť je tu postulovaná medzi dvoma reláciami (vzťah medzi *Monsú Gastonom* a kategóriou *kuchári* sa podobá na vzťah medzi *Rafaelom* a kategóriou *maliari*). Takéto chápanie zodpovedá tzv. interakčnému prístupu k metafore, podľa ktorého podobnosť dvoch

¹² Porov. napr. *iPhone medzi mobilmi je ako Hummer medzi autami, vyjadril sa jeden z tvorcov denníka NYT. Majitelia iPhoneov totiž využívajú kapacitu siete 10-násobne viac ako priemerný používateľ iného smartphonu. Výsledkom sú prerušené hovory, dlhé doručovanie správ, pomalý internet a v neposlednom rade nahnevani zákazníci operátora.* V danom prípade výraz *Hummer* nevystupuje v úlohe intenzifikátora (ako prototyp najlepšieho, kvalitného auta), ale ako prototyp neekologického auta s vysokou spotrebou.

prvkov nie je objektívne daná, ale vytvárame ju práve na základe metaforického súvzťažnenia prvkov. Podobnosť tak nie je východisko, ale výsledok metaforickej transpozície (porov. Nekula, 2017). Podľa M. Brdara a R. Brdarovej-Szabóovej (2007, s. 131) figuratívne použitie vlastného mena založené na metaforicko-metonymickej transpozícii funguje ako extrémne presný nástroj, ako konceptuálny „skalpel“, pomocou ktorého sa „odkrojí“ potrebné množstvo informácií o príslušnom objekte (osobe alebo neosobe), tvoriacich súčasť našich encyklopedických znalostí.

V závislosti od sémantickej charakteristiky prvkov X a Y možno vymedziť dva typy modelov:

(i) modely založené na kongruencii (prvok X aj Y patria do identickej kategórie, napr. do kategórie pomenovaní osôb alebo pomenovaní neosôb):

– **X osoba – Y osoba:**

Fico je taký slovenský Tony Blair; Vplyvný Francúz by sa údajne mohol stať akýmsi „kardínom Richelieu“ európskej politiky; Vo štvrtok ste mohli spolu s nami osláviť 25 rokov nezávislého divadla, v rámci osláv zažiť vernisáž výstavy, diskusiu a premiéru inscenácie bulharského autora Stefana Caneva – „bulharského Havla“, ako ho nazývajú.

– **X neosoba – Y neosoba:**

(Tesla je) Apple medzi automobilkami; Talianska koža je Rolls Royce medzi poťahovými materiálmi; Šunka je mercedesom v mäsovom priemysle.¹³

(ii) založené na inkongruencii (prvok X a Y nepatria do identickej kategórie):

– **X osoba – Y neosoba:**

Tak sa chop príležitosti, a ak budeš seriózny, (ty) budeš ako alfa-romeo medzi autami; Mulatské dieťa je najlepší doplnok, aký som si mohla v mojej pozícii priať. Bože, to je výkrik tejto sezóny. Je to (= mulatské dieťa) Chanel medzi deťmi!; Od prvého zápasu, odkedy som s ním nastúpil za re-

¹³ Práve v tomto type sa ukazuje, že dané prípady nemožno vyčerpávajúco opísať len na základe metafory. V kognitívnej teórii sa totiž metaforické mapovanie vymedzuje ako jednosmerný proces (najčastejšie ide o pojmovú projekciu z konkrétnej do abstraktnej oblasti). V daných typoch pomenovaní však môže dôjsť k inverzii zdrojovej a cieľovej domény (tenoru a vehikula), porov. *Trabanty medzi lietadlami postupne skončia na šrotoviskách a v múzeách* (tenor: lietadlo, vehikulum: automobil) vs. *Veyron môže byť právom označovaný za Concorde medzi autami* (tenor: automobil, vehikulum: lietadlo).

prezentáciu *Anglicka, som vedel, že bude skvelým prínosom pre náš tím.*
(**On**) *Bol ako **Rolls Royce** medzi hráčmi.*

– **X** neosoba – **Y** osoba:

*Toto (vino) je **Brahms** medzi vínami.*

– **X** udalosť – **Y** objekt:

*Platí však, že ten, kto chce to najlepšie, mal by si vybrať Švajčiarsko.
Určite je to (= **lyžovačka vo Švajčiarsku**) **mercedes** medzi lyžovačkami.*

– **X** zviera – **Y** objekt:

*No a napokon náš dvorný zoológ Tomáš Čejka dokončil pojednanie
o zvierati menom **degu** – **rolls royce** medzi hlodavcami.*

– **X** rastlina – **Y** objekt:

*Jednou z rastlín, ktoré sú na takýto spôsob umiestnenia priamo stvorené,
je **Medinilla**. Je to (= **rastlina Medinilla**) taký **Rolls Royce** medzi izbovými
rastlinami.*

Na základe dát z korpusu možno konštatovať, že v textoch sa častejšie uplatňuje metonymický model založený na kongruencii prvkov X a Y. Najvyššia miera kongruencie sa týka relácie osoba – osoba, ktorá predstavuje prípad intradoménového mapovania (ktoré je typické pre metonymiu)¹⁴. Substantívne pomenovania osôb môžu v týchto konštrukciách evokovať identickú konceptuálnu doménu, napr. politika, porov. *Klaus je Mečiar Česka*, resp. dve odlišné domény, napr. konceptuálny rámec NÁBOŽENSTVO je evokovaný substantívom *Ježiš Kristus* a na základe procesu mapovania sa vzťahuje na doménu POLITIKA, porov. „*Som Ježišom talianskej politiky. Som trpezlivá obeť. Pre každého sa obetujem,“* *posťažoval sa raz.*¹⁵

V prípade inkongruencie medzi prvkami X a Y dochádza k interdoménovému mapovaniu, porov. *Mulatské dieťa je Chanel medzi deťmi* (osoba – neosoba). V XYZ konštrukcii tak dochádza k prepojeniu dvoch vzdialených konceptuálnych domén (napr. cieľová doména DIEŤA a zdrojová doména LUXUSNÁ MÓDNA ZNAČKA), čím sa posilňuje metaforické čítanie spojenia.

¹⁴ V teoretických kognitívno-lingvistických prácach sa metonymia definuje ako mapovanie (pojmová projekcia) medzi entitami spoločnej pojmovej domény (intradoménové mapovanie) na rozdiel od metafory, ktorá je založená na dvoch odlišných doménach (interdoménové mapovanie). Viaceré teoretické práce však poukazujú na diskutabilnosť takéhoto vymedzenia, keďže nie vždy je zrejme, kedy sa pohybujeme v hraniciach jednej domény, resp. ako vieme, že ide o dve odlišné pojmové domény.

¹⁵ Ide o známy výrok S. Berlusconiho.

Korpusové dáta takisto ukazujú, že v rámci inkongruentného modelu osoba – neosoba sa častejšie vyskytujú prípady, pri ktorých sa v pozícii metonymického vehikula uplatňuje pomenovanie neosoby. Možno to považovať za netypický prípad metonymickej transpozície. Vo viacerých prácach, ktoré sa venovali otázkam metonymie, sa totiž konštatuje, že pri metonymickej relácii sa vo funkcii metonymického vehikula typicky uplatňuje pomenovanie osoby (porov. Radden – Kövecses, 2007, s. 20). Možno to vysvetliť na základe preferencie LUDSKÉ nad NELUDSKÝM, v ktorej sa odráža ľudská skúsenosť (determinovaná antropocentrizmom) ako jeden z troch centrálnych konceptualizačných mechanizmov, porov. *Mám defekt* (cieľová doména: neosoba = moje auto má defekt, zdrojová doména: osoba), podobne *Pobalil som sa; Obliekol som sa; Výzul som sa; Očervenel som*.¹⁶ V XYZ konštrukciách je však typická inverzia metonymického tenoru a vehikula, teda frekventovanejší je typ *Elán je Rolls Royce medzi ostatnými* (cieľová doména: osoba, zdrojová doména: neosoba) než typ *Toto víno je Brahms medzi vínami* (cieľová doména: neosoba, zdrojová doména: osoba).¹⁷

Pokiaľ ide o zaradenie propriálnych substantívnych prvkov Y do jednotlivých onymických tried, v rámci XYZ konštrukcie sa najčastejšie uplatňujú tieto typy propriálnych pomenovaní:

(i) **pragmatonymá** (názvy výrobkov, spotrebných, úžitkových predmetov), napr.

Siemens S 25 – mercedes¹⁸ medzi mobilnými telefónmi; A prichádza vrchol: mladý kohútik na tymiáne s grilovanou zeleninou a k tomu Tignanello, Ferrari medzi vínami; Iste, nie je to Stupavar a už vôbec nie kvetnatá IPA,

---

¹⁶ V prípade neosobných pomenovaní ide o prvky patriace do tzv. personálnej zóny osoby, pozri bližšie Kyseľová (2012), pričom interpretácia takých metonymických spojení sa opiera o stereotyp, porov. Kyseľová – Ivanová (2013). Napríklad verbá chromatickej fyziologickej zmeny stereotypicky implikujú (metonymicky evokujú) tvár, nie necht, vlasy či prst na ruke. Preto je možná štruktúra *Peter očervenel s cieľovým významom Tvár mu očervenela*, ale nie s významom *Prst mu očervenel*.

¹⁷ Ukazuje sa, že preferencia LUDSKÉ nad NELUDSKÝM sa uplatňuje častejšie vtedy, keď explikujeme relácie v rámci jednej pojmovej domény, resp. v rámci dvoch blízkych pojmových domén (napr. človek a objekty prináležiace do jeho personálnej sféry).

¹⁸ V týchto prípadoch pozorujeme takisto rozkolísanosť pri písaní veľkého písmena, a to na základe toho, že tento typ pomenovaní sa používa buď ako značkový názov (*automobil značky Mercedes*), alebo ako názov konkrétneho výrobku danej značky (*elegantný strieborný mercedes*). Práve príznak hromadnosti, sériovosti pragmatonym predstavuje zdroj ich nejednoznačného statusu (apelatívneho, resp. propriálneho), čo sa premieta aj do rozkolísanosti pri písaní veľkého písmena.

„len“ taký **Passat**¹⁹ medzi pivami; Je to **Chanel** medzi chemickými náladovkami.

(ii) **antroponymá** (vlastné mená osôb):

Takže v tejto situácii nemôžem argumentovať ani len nádejou, že raz príde slovenský **Harry S. Truman** alebo slovenský **John F. Kennedy**; Allen je **Shakespeare** súčasnosti; Nielenže je „lavicovo-liberálna“ radikálka, je **Hitlerom** slovenskej politiky; Ratzinger je **Mozart** medzi teológmi.

(iii) **nepravé antroponymá** (vlastné mená mytologických, literárnych, rozprávkových, alegorických postáv a pod.):

Toto sú najväčší „**Pinocchiovia**“ slovenskej politiky; Blaha o **Patovi** a **Matovi** slovenskej politiky; Takto splodili dodnes strašiaceho **Frankeštajna** slovenskej politiky pod krycím menom Doktor, populárnejšie tiež **LenOn**; Treba hneď na úvod povedať, že pri programovej a politickej prázdnote aj týchto dvoch **Švejkov** slovenskej politiky bolo iba otázkou času, kedy ju preukážu; **Penelopa** dvadsiateho storočia.

(iv) **toponymá** (vlastné mená pozemských objektov):

Prešov je slovenský **Seattle**; Spišská Kapitula, alebo aj Malý Vatikán, či Slovenský **Vatikán**, je bývalá samostatná obec vedľa Spišského Podhradia; Vrbové – Slovenská **Pisa** – leží severozápadne od kúpeľného mesta Piešťany; Marianka – utajované slovenské **Lurdy**; Objavili Rakúšania slovenské **Alpy**?²⁰

(v) **etnonymá** (vlastné mená národov, národností, kmeňov, etník):

Rusíni predsa nechcú byť **Baskami** Európy či **Kurdmí** Ázie!

(vi) **akcionymá** (názvy dejinných udalostí):

Udalosti z roku 2011 nepovažujem za **Trianon** slovenskej politiky; Jeden z hostí nazval túto akciu „**Woodstock** európskej politiky“.

(vii) **logonymá** (obchodné alebo firemné názvy):

ESET by sa dal nazvať aj **Microsoftom** medzi antivírusmi.

¹⁹ Pri názvoch automobilov nachádzame tak značkové, ako aj typové názvy.

²⁰ Tieto typy pomenovaní prechádzajú procesom štandardizácie, v rámci ktorého sa postupne stávajú neoficiálnymi obraznými názvami, ktoré sa podľa pravidiel slovenského pravopisu píše so začiatočným veľkým písmenom, porov. *Mesto vetrov*, *Večné mesto*. Písanie veľkých písmen je však vzhľadom na neúplnú ustálenosť v tomto type rozkolísané, porov. *Návšteva „malého slovenského Ríma“ – vitajte v Trnave!*; *Navštívte slovenský Malý Rím*; *Siluetu „Slovenského Malého Ríma“ tvoria veže mnohých kostolov*; *V malom slovenskom Ríme, ktorého siluetu dotvárajú desiatky kostolov, si naplánujte minimálne vikendový pobyt*.

(viii) **abionymá** (vlastné mená neživých objektov a javov):

*Kniha Egona Lánskeho predstavuje svojim jasnozrivým nadhľadom nad politickým **Maalströmom**²¹ českej a európskej politiky dvadsiateho storočia viac ako potvrdenie platnosti tejto teórie.*

(ix) **ideonymá** (vlastné mená výsledkov umeleckej činnosti):

*V istom zmysle je táto báseň **Marínou** dvadsiateho storočia.*

Analýza dokladov prináša niekoľko dôležitých zistení:

1) Metafora a metonymia nepredstavujú dve navzájom sa vylučujúce operácie, naopak, ukazuje sa, že ide o vzájomne spolupracujúce procesy, ktoré môžu participovať na produkcii preneseného významu. V procese vzniku preneseného významu propria sa uplatňuje jednak metaforická transpozícia, pri ktorej sa podobnosť postuluje nie medzi dvoma reláciami aktivovanými v rámci konštrukcie (vzťah medzi X a Z a Y a W), ako aj dvojnásobná metonymia. Práve dvojaký charakter metonymickej transpozície môže viesť k ortografickým problémom týkajúcim sa písania veľkého písmena pri sémanticky transponovanom propriu.

2) Korpusové dáta poukazujú na isté preferenčné vzorce, pokiaľ ide o charakter výrazov uplatňujúcich sa v rámci XYZ konštrukcie v pozícii prvkov X a Y. Najčastejšie je medzi prvkami X a Y vzťah kongruencie, t. j. isté etablované vzory v rámci kategórie slúžia ako pomôcka pri mapovaní statusu nového elementu v rámci príbuznej kategórie. V prípade inkongruencie medzi prvkami X a Y sa v pozícii metonymického zdroja častejšie uplatňuje pomenovanie neosoby a v pozícii metonymického cieľa pomenovanie osoby, t. j. typickejšie je mapovanie, pri ktorom sa etablovaný vzor z kategórie neosoby projektuje na nový element ako potenciálny vzor v kategórii osoby.

3) Fungovanie analyzovaných metonymicko-metaforických konštrukcií poukazuje na existenciu istých kultúrnych modelov, ktoré sú otvorené a dynamicky štruktúrované. Zmeny, ku ktorým v rámci týchto modelov dochádza, odrážajú kultúrnu a intersubjektívnu podmienenosť konceptualizácie.

---

²¹ Malström je silný morský prúd (vír) v Nórskom mori medzi Lofotskými ostrovmi Moskenesøy a Værøy. Daný výraz zovšeobecnel a v európskom kontexte slúži ako pomenovanie rôznych druhov vírov, točivého prúdenia morskej vody, ktoré vzniká stretnutím dvoch príbojových vln vnikajúcich do morskej úžiny z dvoch protifaľných strán.

Tá sa opiera o prototypové javy, ktoré majú často nadkultúrny charakter (napr. identické vzory v kategórii áut sa opakovane vyskytujú v rôznych jazykoch, porov. *Mercedes, Porsche, Ferrari, Volvo*), v iných prípadoch sú však kultúrne špecifické (*Klaus je Mečiar Česka*). Sémantická transpozícia propria umožňuje adresátovi identifikovať a klasifikovať exemplár cudzej kultúry na základe vzoru, ktorý je mu známy z domáceho kultúrneho kontextu, napr. *Rušná ulička Tribunali ústi popod bránu vyšperkovanú množstvom kníhkupectiev na Piazza Dante, ktorému dominuje socha talianskeho Štúra – Dante Alighieriho*, resp. naopak, málo známy exemplár domácej kultúry je identifikovaný na základe vzoru známeho zo svetového kultúrneho kontextu, porov. *Budova bola poškodená zemetrasením v roku 1858, [pivovar] bol opravený podľa plánov slovenského Leonarda da Vinciho – Jozefa Klemensa; Onedlho – 11. mája si pripomenieme 71. výročie úmrtia tohto slovenského Leonarda da Vinci. Jozef Murgaš je pre nás Slovákov veľkým vzorom v cieľavedomej húževnatosti...*

V XYZ konštrukciách so sémanticky transponovanými propriálnymi pomenovaniami sa tak odráža jazykový obraz sveta konkrétneho spoločenstva, postoje a hodnotové preferencie jeho členov, sociálne a kultúrne praktiky vedúce k etablovaniu istých vzorov a ideálov, ktoré nám pomáhajú orientovať sa vo svete, pripravujú nás na prijatie novej skúsenosti a umožňujú medzigeneračne prenášať isté typy poznania.

LITERATÚRA

BARCELONA, Antonio: Metonymy behind grammar: The motivation of the seemingly “irregular” grammatical behaviour of English paragon names. In: *Studies in linguistic motivation*. Eds. G. Radden – K.-U. Panther. Berlin: Mouton de Gruyter 2004, s. 357 – 374.

BRDAR, Mario: Intensification and metonymy in some XYZ constructions: From the Bible to Einstein. In: *LaMiCus – Language, Mind, Culture and Society*, 2017, roč. 1, č. 1, s. 110 – 135.

BRDAR, Mario – BRDAR-SZABÓ, Rita: When Zidane is not simply Zidane, and Bill Gates is not just Bill Gates: Or, Some thoughts on online construction of metaphonymic meanings of proper names. In: *Aspects of meaning construction*. Eds. G. Radden – K.-M. Köpcke – T. Berg – P. Siemund. Amsterdam: John Benjamins 2007, s. 125 – 142.

FRIED, Mirjam: Konstrukční gramatika. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Brno: Masarykova univerzita 2017. Dostupné na <https://www.czechency.org/slovník/KONSTRUKČNÍ%20GRAMATIKA>.

KÖVECSÉS, Zoltán – RADDEN, Günther: Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. In: *Cognitive Linguistics*, 1998, roč. 9, č. 1, s. 37 – 77.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

KYSEĽOVÁ, Miroslava: Sémantický a syntaktický status posesívneho datívu v štruktúrach s procesnými slovesami s významom atmosférického diania v slovenčine. In: Jazykovedný časopis, 2012, roč. 63, č. 2, s. 131 – 152.

KYSEĽOVÁ, Miroslava – IVANOVÁ, Martina: Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2013. 248 s.

LAKOFF, George: Ženy, oheň a nebezpečné veci. Praha: Triáda 2006. 656 s.

NEKULA, Marek: Metafora. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Brno: Masarykova univerzita 2017. Dostupné na <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA>.

OLOŠTIAK, Martin (ed.): Slovník slovenských eponým. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2020. 264 s.

RADDEN, Günther – KÖVECSES, Zoltán: Towards the Theory of Metonymy. In: The Cognitive Linguistics Reader. Ed. V. Evans – B. Bergen – J. Zinken. London: Equinox 2007, s. 335 – 359.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

SULLIVAN, Karin: Frames and constructions in metaphoric language. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing 2013. 184 s.

TURNER, Mark: Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science. Princeton, NJ: Princeton University Press 1991. 318 s.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín.

1. Druhový rodov začínajúcich sa písmenom A

JÁN KLIMENT (Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica)
– MICHAL HRABOVSKÝ (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) –
IVETA VANČOVÁ (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV)

V príspevku nadväzujeme na doterajšie série článkov venovaných slovenskému menosloviu rodov cudzokrajných cievnatých rastlín, publikovaných na stránkach Kultúry slova v predchádzajúcich rokoch (Hrabovský a kol., 2019a – d; Kliment a kol., 2019, 2020a – c; Hrabovský, 2020, 2021a, b; Hrabovský a kol., 2021a – d). Cieľom tejto série je postupne uverejniť nové, prípadne revidované slovenské mená druhov cudzokrajných rastlín, s ktorými sa na Slovensku možno stretnúť v botanických záhradách, arborétach, parkoch, alejach, záhradníctvach, záhradkách a skalkách, záhradných jazierkach, akváriách, ale aj v stredoškolských a vo vysokoškolských učebniciach, v populárno-vedeckých publikáciách, ponukových katalógoch záhradníckych a sadovníckych firiem a pod. Chceme tým prispieť k doplneniu a revízii už existujúceho slovenského botanického menoslovia cudzokrajných cievnatých rastlín a ponúknuť záhradníkom, sadovníkom, skalničkárom, akvaristom a ďalším záujemcom vrátane prekladateľov odbornú botanickú nomenklatúru namiesto živelné vznikajúcich, nie vždy správnych slovenských mien preberaných z rôznych zdrojov (internet, ponukové katalógy a i.).

Pri tvorbe mien sme kládli dôraz na to, aby navrhované mená vyhovovali základným menotvorným zásadám, ktorými sú zrozumiteľnosť, jednoznačnosť, výstižnosť, vecná a jazyková správnosť a ľubozvučnosť (cf. Bayer a kol., 2017), a aby boli v súlade s aktuálnymi menotvornými pravidlami (Kliment a kol., 2017). Z tohto hľadiska sme zároveň podrobili kritickej revízii aj publi-

kované mená zaznamenané nielen v dostupnej populárno-vedeckej literatúre, ale aj v nomenklatorických príručkách (Novacký a kol., 1954; Červenka a kol., 1986). Zaužívané mená sme menili len výnimočne; pozornosť sme venovali ich vecnej správnosti a (možnému) prekryvu s platne publikovaným menom iného druhu daného rodu (napríklad *Carpinus tschonoskii* – hrab japonský [Červenka a kol., 1986] vs. *Carpinus japonicus*; bližšie Kliment a kol., 2017, pravidlo 51). Vecne správne vedecké epiteta, vyjadrujúce morfológickú, ekologickú, chorologickú či inú význačnú vlastnosť druhu, sme pri tvorbe nových mien zvyčajne priamo preložili do slovenčiny, použijúc terminológiu v dielach Futák a kol. (1966), Červenka a kol. (1986), prípadne termíny čo najvernejšie vystihujúce význam vedeckého mena. Rovnako sme postupovali pri geografických prívlastkoch, pričom sme dbali aj na to, aby (pri druhoch členených na poddruhy) nedochádzalo k rozporu druhového a poddruhového mena. Pri vecne nesprávnych vedeckých menách, ťažko vysloviteľných dedikačných, ale aj geografických menách a pod. sme slovenské meno utvorili podľa vyhovujúceho synonyma, podľa inej význačnej vlastnosti rastliny vrátane jej úžitkových vlastností, jej podobnosti s iným organizmom a pod. (pozri Kliment a kol., 2017, pravidlo 14). Pri tvorbe mien sme sa nezriedka inšpirovali aj národnými menami cievnatých rastlín v príbuzných slovanských jazykoch, najmä v českom (Pilát, 1953, 1964; Hieke, 1978; Zelený, 2005; Horáček, 2007), čiastočne aj v poľskom a ruskom menosloví. Viaceré mená sme prevzali a poslovenčili aj z neslovanských jazykov (angličtiny, španielčiny a pod.).

Do výberu sme kvôli úplnosti zaradili aj slovenské mená schválené komisiou na potreby Európskej komisie a ďalších inštitúcií, ako aj mená schválené (ale zatiaľ nepublikované) do prekladových publikácií. Po kritickom prehodnotení sme zoznam doplnili o mená navrhnuté predložou nomenklatorickou komisiou pod vedením M. Červenku, excerpované z rukopisnej databázy uloženej na Katedre botaniky Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave.

Vo výpočte nových a revidovaných mien (tabuľka 1) uvádzame na prvom mieste platné vedecké meno daného druhu (kurzívou) spolu s autorskou citáciou, t. j. medzinárodnou skratkou mena jeho autora, za ktorou nasleduje komisiou schválené slovenské meno. Opakujúce sa rodové mená sú skrátené na prvé písmeno. Pri revidovaných slovenských menách publikovaných v doteraz platnom slovenskom menosloví (Červenka a kol., 1986) po revidovanom slovenskom mene nasleduje v zátvorkách (po skratke syn.) aj jeho starší, doteraz pou-

žívaný ekvivalent, napríklad: aktinídia pestrolistá (syn. aktinídia kolomiktová), agáva tehucánska (syn. agáva pulkvová). Synonymá však neuvádzame, keď prišlo k preklasifikovaniu taxónu v rámci rodu alebo do iného rodu a slovenské epiteton sa nezmenilo (napríklad pri *Adiantum cuneatum* Langsd. et Fisch. → *Adiantum raddianum* C. Presl zostáva meno adiant klinolistý) alebo keď sa aktualizovalo slovenské rodové meno (napríklad *Acantholimon glumaceum* /Jaub. et Spach/ Boiss. – akantolimon nadutý → ostňolist nadutý). Pri preradení časti druhov pôvodného rodu do iného rodu, najmä ak toto preradenie ešte nebolo všeobecne akceptované, uvádzame slovenské meno nového rodu v zátvorkách ako alternatívne meno¹ (bližšie Kliment a kol., 2017, pravidlo 15).

Novonavrhované mená sme z odbornej stránky konzultovali s kolegami z Nomenklatorickej komisie Slovenskej botanickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, zo sekcií pre cudzokrajné aj domáce cievnaté rastliny, za čo im patrí naše úprimné poďakovanie.

Zoznam nových a revidovaných mien druhov vyšších rastlín, písmeno A

<i>Abelia</i> (<i>Zabelia</i>) <i>biflora</i> Turcz. – abélia (zabélia) Dielsova	<i>A. ernestii</i> Rehder – j. Ernestova
<i>Abelia</i> (<i>Linnaea</i>) <i>dielsii</i> (Graebn.) Rehder – a. (linnéovka) kvetnatá	<i>A. fabri</i> (Mast.) Craib – j. Faberova
<i>A. (Z.) floribunda</i> (M. Martens et Galeotti) Decne. – a. (z.) trojkvetá	<i>A. fargesii</i> Franch. – j. sečuánska
<i>A. (L.) macrotera</i> (Graebn. et Buchw.) Rehder – a. (l.) veľkolistá	<i>A. gamblei</i> Hickel – j. Gambleova
<i>A. (Z.) triflora</i> R. Br. – a. (z.) trojkvetá	<i>A. georgei</i> Orr – j. Georgeova
<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench – ibištek jedlý	<i>A. guatemalensis</i> Rehder – j. guatemalská
<i>A. moschatus</i> Medik. – i. pižmový	<i>A. holophylla</i> Maxim. – j. ihlicovitá
<i>Abies</i> × <i>insignis</i> Carrière ex Bailly – jedľa význačná	<i>A. homolepis</i> Siebold et Zucc. – j. nik-kóska
<i>A. borisii-regis</i> Mattf. – j. bulharská	<i>A. kawakamii</i> (Hayata) T. Ito – j. tai-wanská
<i>A. bracteata</i> (D. Don) D. Don ex Poit. – j. listenatá	<i>A. mariesii</i> Mast. – j. Mariesova
<i>A. chensiensis</i> Tiegh. – j. šensijská	<i>A. marocana</i> Trab. – j. marocká
<i>A. delavayi</i> Franch. – j. Delavayova	<i>A. nebrodensis</i> (Lojac.) Mattei – j. nebrodská
	<i>A. nephrolepis</i> (Trautv. ex Maxim.) Maxim. – j. mandžuská
	<i>A. pindrow</i> (Royle ex D. Don) Royle – j. západohimalájska

¹ Napríklad *Abelia biflora* (syn. *Zabelia biflora*) – abélia (zabélia) dvojkvetá; *Abelia floribunda* (syn. *Linnaea floribunda*) – abélia (linnéovka) kvetnatá.

- A. procera* Rehder – j. vznešená
A. recurvata Mast. – j. krivolistá
A. religiosa (Kunth) Schldtl. et Cham. – j. posvätná
A. squamata Mast. – j. šupinatá
Acacia acuminata Benth. – akácia končistá
A. alata R. Br. – a. krídlatá
A. aneura Benth. – a. bezžilová
A. argyraea Tindale – a. strieborná
A. argyrophylla Hook. – a. striebrolistá
A. baileyana F. Muell. – a. Baileyho
A. cambagei R. T. Baker – a. páchnuca
A. concurrens Pedley – a. kurakabová
A. cyclops A. Cunn. ex G. Don, nom. cons. – a. obrovská
A. dealbata Link – a. obielená
A. doratoxylon A. Cunn. – a. kopijová
A. floribunda (Vent.) Willd. – a. kvetnatá
A. heterophylla (Lam.) Willd. – a. rôznolistá
A. implexa Benth. – a. posplietaná
A. karoo Hayne – a. hrozná
A. kauaiensis Hillebr. – a. kauaiská
A. koa A. Gray – a. havajská (koa)
A. koaia Hillebr. – a. koovitá
A. mearnsii De Wild – a. Mearnsova
A. melanoxylon R. Br. – a. čiernodrevá
A. omalophylla A. Cunn. ex Benth. – a. plocholistá
A. paradoxa DC. – a. ozbrojená
A. retinodes Schldtl. – a. mnohokvetá
A. stereophylla Meisn. – a. tuholistá
A. suaveolens (Sm.) Willd. – a. voňavá
A. tetragonophylla F. Muell. – a. štvorhranná
A. tindaleae Pedley – a. Tindalova
A. trinervata Sieber ex DC. – a. trojžilová
A. truncata (Burm. fil.) Hofmanns. – a. uťatá
A. verticillata (L'Hér.) Willd. – a. praslenatá
Acaena argentea Ruiz et Pav. – acéna striebristá
A. buchananii Hook. fil. – a. Buchanánova
A. cylindristachya Ruiz et Pav. – a. valcovitá
A. glaucophylla Bitter – a. sivolistá
A. magellanica (Lam.) Vahl – a. magalhaeská
A. microphylla Hook. fil. – a. drobno-listá
A. novae-zelandiae Kirk – a. novozélandská
Acalypha chamaedrifolia (Lam.) Müll. Arg. – akalyfa veronikolistá
A. pendula C. Wright ex Griseb. – a. previsnutá
Acanthocalycium ferrarii Rausch – ostnikatec Ferrariho
A. spiniflorum (K. Schum.) Backeb. – o. fialový
Acantholimon glumaceum (Jaub. et Spach) Boiss. – ostňolist nadutý (syn. akantolimon nadutý)
A. olivieri (Jaub. et Spach) Boiss. – o. Olivierov
A. venustum Boiss. – o. spanilý
Acanthus arboreus Forssk. – akant stromovitý
A. hungaricus (Borbás) Baen. – a. dlholistý
A. montanus T. Anderson – a. horský
Acer ×freemanii A. E. Murray – javor Freemanov
A. ×zoeschense Pax – j. zöschenský
A. argutum Maxim. – j. ostrý
A. buergerianum Miq. – j. Bürgerov
A. capillipes Maxim. – j. tenkostopkatý

- A. cappadocicum* Gled. – j. kapadócky
A. caudatum Wall. – j. chvostnatý
A. cissifolium (Siebold et Zucc.) K. Koch – j. viničolistý
A. diabolicum Blume ex K. Koch – j. diabolský
A. glabrum Torr. – j. holý
A. granatense Boiss. – j. granadský
A. grandidentatum Nutt. – j. veľkozubý
A. heldreichii Orph. ex Boiss – j. balkánský
A. hyrcanum Fisch. et C. A. Mey. – j. hyrkánský
A. japonicum Thunb. – j. japonský
A. laurinum Hassk. – j. vavrínolistý
A. leucoderme Small – j. bielokôry
A. mayrii Schwer – j. Mayrov
A. micranthum Siebold et Zucc. – j. drobnokvetý
A. miyabei Maxim. – j. Miyabeov
A. nikoense Maxim. – j. nikkósky
A. oliverianum Pax – j. Oliverov
A. pycnanthum K. Koch – j. hustokvetý
A. rufinerve Siebold et Zucc. – j. hrdzavožilový
A. sempervirens L. – j. vždyzelený
A. shirasawanum Koidz. – j. Shirasawov
A. sinense Pax – j. čínsky
A. stachyophyllum Hiern – j. brezolistý
A. truncatum Bunge – j. uťatý
A. tschonoskii Maxim. – j. Čonosukeho
A. ukurunduense Trautv. et C. A. Mey. – j. ukurunruský
Achillea × *kellereri* Sund. – rebríček Kellerov
A. ageratifolia (Sm.) Benth. et Hook. fil. – r. balkánsky
A. ageratum L. – r. lekársky
A. chrysocoma Friv. – r. zlatý
A. clavennae L. – r. Clavenov
A. clusiana Tausch – r. Clusiov
A. erba-rotta All. – r. trpasličí
A. fragrantissima (Forssk.) Sch. Bip. – r. najvoňavejší
A. odorata L. – r. voňavý
A. taygetea Boiss. et Heldr. – r. taygetoský
A. umbellata Sm. – r. bielo-plstnatý
A. virescens (Fenzl) Heimerl. – r. zelenkastý
Achimenes × *hybrida* hort. – achiména hybridná
A. erecta (Lam.) H. P. Fuchs – a. šarlátová (syn. tanierovka šarlátová)
A. flava C. V. Morton – a. žltá (syn. t. žltá)
A. grandiflora (Schiede) DC. – a. veľkokvetá (syn. t. veľkokvetá)
A. heterophylla (Mart.) DC. – a. rôzno-listá (syn. t. rôznolistá)
A. longiflora DC. – a. dlhokvetá (syn. t. dlhokvetá)
Achnatherum bromoides (L.) P. Beauv. – chĺpkavec stoklasovitý
A. paradoxum (L.) Banfi, Galasso et Bartolucci – ch. podivný
Actinidia kolomikta (Rupr. et Maxim.) Maxim. – aktinídia pestrolistá (kolomikta) (syn. a. kolomiktová)
A. melanandra Franch. – a. čiernotyčinková
A. polygama (Siebold et Zucc.) Maxim. – a. mnohodomá (syn. a. polygamická)
Actinostrobos acuminatus Parl. – borovník končistý
A. pyramidalis Miq. – b. ihlanovitý
Actinotus helianthi Labill. – lúčovec flanelový
Adansonia grandidieri Baill. – baobab Grandidierov
Adenantha microsperma Teijsm. et Binn. – koráľkovec drobnosemenný

- A. pavonina* L. – k. páví
Adenia glauca Schinz – žľaznatka sivá
A. pechuelii (Engl.) Harms – ž. slonia
A. spinosa Burtt Davy – ž. třnitá
Adenophora potaninii Korsh. – zvonovec Potaninov
Adiantum pedatum L. – adiant odnožený
A. raddianum C. Presl – a. klinolistý
Adinauclea fagifolia (Teijsm. et Binn. ex Havil.) Ridsdale – adina bukolistá
Adonis annua L., nom. cons. – hlaváčik ročný
A. apennina L. – h. apeninský
A. distorta Ten. – h. schúlený
A. microcarpa DC. – h. drobnoplodý
Adromischus cooperi (Baker) A. Berger – krátkokmienok Cooperov
A. maculatus (Salm-Dyck) Lem. – k. škvrnitý
A. marianae (Marloth) A. Berger – k. Marianin
A. trigynus (Burch.) Poelln. – k. trojbliznový
Adropogon virgatus Desv. – fúzatka prútnatá
Aechmea aquilega (Salisb.) Griseb. – echmea orličia
A. miniata (Beer) Baker – e. šarlátová
Aegilops tauschii Coss. – mnohoštet Tauschov
Aeollanthus suaveolens Mart. ex Spreng. – eolant príjemný
Aeonium aureum (C. Sm. ex Hornem.) T. Mes – eónium zlaté (ružicovka zlatá)
A. decorum Webb ex Molle – e. ozdobné (r. ozdobná)
A. haworthii Webb. et Berthel. – e. Haworthovo (r. Haworthova)
A. lindleyi Webb. et Berthel. – e. Lindleyho (r. Lindleyho)
A. percarneum (Murray) Pit. et Proust – e. mäsité (r. mäsitá)
A. tabuliforme (Haw.) Webb et Berthel. – e. platňovité (r. platňovitá)
Aerangis ellisii (B. S. Williams) Schltr. – ostrohárka Ellisova
A. luteoalba (Kraenzl.) Schltr. – o. žltobiela
Aeranthus arachnites (Thouars) Lindl. – erant pavúkovitý
A. grandiflora Lindl. – e. veľkokvetý
Aesculus ×arnoldiana – pagaštan Arnoldov
A. ×bushii C. K. Schneid. – p. Bushov
A. ×marylandica Booth ex Dippel – p. marylandský
A. ×mutabilis (Spach) Scheele – p. premenlivý
A. flava Aiton – p. osemtýčinkový
A. turbinata Blume – p. vrtidlovitý
Aeschynanthus longicaulis Wall. ex R. Br. – eschynant mramorovaný
A. pulcher (Blume) G. Don – e. krásny
Aethionema arabicum (L.) Andr. ex DC. – sivonka arabská (syn. sivuľka arabská)
A. armenum Boiss. – s. arménska
A. grandiflorum Boiss. et Hohen. – s. veľkokvetá
A. iberideum (Boiss.) Boiss. – s. iberkovitá
A. schistosum Boiss. et Kotschy – s. voňavá
Afrocarpus falcatus (Thunb.) C. N. Page – afrokarpus kosákovitý
A. gracilior (Pilg.) C. N. Page – a. štíhly
A. usambarensis (Pilg.) C. N. Page – a. usambarský
Agapanthus africanus (L.) Hoffmans. – agapant okolíkatý (syn. agapant africký)

- Agapetes buxifolia* Nutt. ex Hook. – agapet krušpánolistý
- A. variegata* (Roxb.) D. Don ex G. Don – a. pestrý
- Agastache aurantiaca* (A. Gray) Lint et Epling – agastacha oranžová
- A. foeniculum* (Pursh) Kuntze – a. feniklová
- A. mexicana* (Kunth) Lint et Epling – a. mexická
- A. rugosa* (Fisch. et C. A. Mey.) Kuntze – a. vráskavá
- Agathis macrophylla* (Lindl.) Mast – damarovník veľkolistý
- A. ovata* (C. Moore ex Vieill.) Warb. – d. vajcovitý
- Agathosma crenulata* (L.) Pillans – buko vrúbkované
- A. serratifolia* (Curt.) Spreeth – b. pilkovitolisté
- Agave ×arizonica* Gentry et J. H. Weber – agáva arizonská
- A. angustifolia* Haw. – a. úzkolistá
- A. attenuata* Salm-Dyck – a. stenčená
- A. cantala* (Haw.) Roxb. ex Salm-Dyck – a. kantalová
- A. cocui* Trel. – a. kokujová
- A. deserti* Engelm. – a. púštna
- A. filifera* Salm-Dyck – a. vláknitá
- A. lechuquilla* Torr. – a. čipkovaná
- A. parryi* Engelm. – a. čivavská
- A. parviflora* Torr. – a. malokvetá
- A. salmiana* Otto ex Salm-Dyck – a. tehuacánska (syn. a. pulkvová)
- A. schidigera* Lem. – a. trieskovitá
- A. striata* Zucc. – a. ježovitá
- A. tequilana* F. A. C. Weber – a. modrá (tequila)
- A. vera-cruz* Mill. – a. bledá
- A. victoriae-reginae* T. Moore – a. Viktóriina (syn. a. kráľovnej)
- A. vivipara* L. – a. živorodá
- Ageratina altissima* (L.) R. M. King et H. Rob. – agerátka biela
- Ageratum houstonianum* Mill. – agerát mexický
- A. riparium* B. L. Rob. – a. pobrežný
- Aglaonema crispum* (Pitcher et Manda) Nicolson – aglaonéma kučeravá
- A. marantifolium* Blume – a. marantolistá
- A. nitidum* (Jack) Kunth – a. lesklá
- A. rotundum* N. E. Br. – a. okrúhlostá
- Agropyron cristatum* (L.) Gaertn. – žitniak hrebenkatý (syn. ž. hrebenitý)
- Agrostemma gracile* Boiss. – kúkoľ štíhly
- Ailanthus vilmoriniana* Dode – pajaseň Vilmorinová
- Aizoon canariense* L. – poludník kanársky (syn. aizoón kanársky)
- A. hispanicum* L. – p. španielsky (syn. a. španielsky)
- Ajania pacifica* (Nakai) K. Bremer et Humphries – ajánia tichomorská
- Ajuga incisa* Maxim. – zbehovce zastrešnutý
- Akania bidwillii* (R. Hogg.) Mabb. – akánia Bidwillova
- Alangium platanifolium* (Siebold et Zucc.) Harms – alangium platanolisté
- Albizia julibrissin* Durazz. – albízia hodvábná
- A. lebeck* (L.) Benth. – a. širokolistá (lebek) (syn. a. lebeková)
- A. odoratissima* (L. fil.) Benth. – a. omamná
- A. procera* (Roxb.) Benth. – a. vysoká
- Albica aurea* Jacq. – albuka zlatá
- A. bracteata* (Thunb.) J. C. Manning et Goldblatt – a. listenatá
- A. canadensis* (L.) F. M. Leight. – a. kanadská

- Alcea rugosa* Alef. – topoľovka vráskavá
Alchemilla effusa Buser – alchemilka medvedia
A. exigua Buser ex Paulin – a. nepatrná
A. firma Buser – a. pevná
A. heteropoda Buser – a. rôznostopkatá
A. sericata Rchb. – a. pevná
A. sokolowskii Pawł. – a. Sokołowského
A. subglobosa C. G. Westerl. – a. guľatá (syn. a. kľbkatá)
A. versipila Buser – a. rôznochlpa
A. wichurae (Buser) Stefansson – a. Wichurova (syn. a. Wichuriova)
Alisma subcordatum Raf. – žabník srdcovitolistý
Allamanda blanchetii A. DC. – alamanda fialová
A. schottii Pohl – a. oleandrolistá
Allium ×proliferum (Moench) Schrad. ex Willd. – cibuľa prerastajúca
A. aflatunense B. Fedtsch. – cesnak aflatunský
A. caeruleum Pall. – c. belasý
A. cernuum Roth – c. previsnutý
A. cristophii Trautv., nom. cons. – c. kovovolesklý
A. cyaneum – c. modrý
A. fistulosum L. – cibuľa zimná (syn. cesnak zimný)
A. giganteum Regel – cesnak obrovský
A. hollandicum R. M. Fritsch – c. ozdobný
A. insubricum Boiss. et Reut. – c. insubrijský
A. karataviense Regel – c. karatavský
A. macrostemon Bunge – c. veľkotypčinkový
A. marginatum Janka – c. obrúbený
A. microdictyon Prokh. – c. východoázijský
A. ochotense Prokh. – c. ochotský
A. oreophilum C. A. Mey. – c. vrchovský
A. porrum L. – pór pestovaný
A. ramosum L. – cesnak voňavý
A. roseum L. – c. ružový
A. stipitatum Regel – c. stopkatý
Allocasuarina decaisneana (F. Muell.) L. A. S. Johnson – prasličníkovec púštny
A. fraseriana (Miq.) L. A. S. Johnson – p. Fraserov
A. littoralis (Salisb.) L. A. S. Johnson – p. korkovitý
A. verticillata (Lam.) L. A. S. Johnson – p. praslenatý
Alnus jorullensis Kunth – jeľša jorullská
A. maximowiczii Callier – j. Maximovičova
A. orientalis Decne. – j. východná
A. subcordata C. A. Mey. – j. lipolistá
Alocasia longiloba Miq. – alokázia zihlená
Aloe albida (Stapf) Reynolds – aloa belavá
A. albiflora Guillaumin – a. bielokvetá
A. alfredii Rauh – a. Alfredova
A. arborescens Mill. – a. stromčekovitá
A. aristata Haw. – a. ostitá
A. bakeri Scott-Elliot – a. Bakerova
A. bellatula Reynolds – a. peknučka
A. calcairophila Reynolds – a. ostrôžkatá
A. compressa H. Perrier – a. stlačená
A. decaryi Guillaumin – a. Decaryho
A. delphinensis Rauh – a. fortdauphinská
A. descoingsii Reynolds – a. Descoingsova
A. haworthioides Baker – a. havortiovitá
A. helenae Danguy – a. Helenina

- A. juvenna* Brandham et S. Carter – a. ostrozubá
- A. laeta* A. Berger – a. jasnopurpurová
- A. melanacantha* D. S. Hardy – a. tma-voostňová
- A. parallelifolia* H. Perrier – a. súbež-nolistá
- A. parvula* A. Berger – a. maličká
- A. perfoliata* L. – a. sutinová
- A. polyphylla* Schönland ex Pillans – a. mnoholistá
- A. rauhii* (Reynolds) P. V. Heath – a. Rauhova
- A. squarrosa* Baker ex Balf. fil. – a. kos-trbatá
- A. succotrina* Lam. – a. kapská
- A. suzannae* Decary – a. Zuzanina
- A. thorncroftii* Pole-Evans – a. Thorn-croftova
- A. vera* (L.) Burm. fil. – a. pravá
- A. versicolor* Guillaumin – a. rôznofa-rebná
- A. vossii* Reynolds – a. Vossova
- A. zebrina* Baker – a. škrvniťá
- Aloidendron dichotomum* (Masson) Klopper et Gideon F. Sm. – aloa vid-licovitá
- A. pillansii* (L. Guthrie) Klopper et Gideon F. Sm. – a. obrovská
- Alonsoa acutifolia* Ruiz et Pav. – alon-soa končistolistá
- A. linearis* (Jacq.) Ruiz et Pav. – a. čiar-kovitá
- Aloysia polystachya* Griseb. et Moldenke – alojzia mnohoklasá
- Alpinia malaccensis* (Burm. fil.) Roscoe – alpinia melacká (syn. a. malacká)
- A. zerumbet* (Pers.) B. L. Burt et R. M. Sm. – a. d'umbierová
- Alstroemeria ligtu* L. – alstreméria krvavá
- A. pelegrina* L. – a. cudzia
- A. versicolor* Ruiz et Pav. – a. pestrá
- Alternanthera bettzickiana* (Regel) G. Nicholson – papagájovec príjemný
- A. philoxeroides* (Mart.) Griseb. – p. mo-čiarňy
- A. pubiflora* (Benth.) Kuntze – p. chl-patokvetý
- Alysicarpus bupleurifolius* (L.) DC. – reťazovec prerastlíkolistý
- A. glumaceus* (Vahl) DC. – r. fialový
- A. vaginalis* (L.) DC. – r. pošvatý
- Alyssum simplex* Rudolphi – tarica jed-noduchá
- A. wierzbickii* Heuff. – t. Wierzbického
- A. wulfenianum* Benth. ex Willd. – t. Wul-fenova
- Amaranthus muricatus* Gillies ex Moq. – láskavec mäkkoostrnatý
- A. retroflexus* L. – l. srstnatý (syn. l. ohnu-tý)
- Amasonia campestris* (Aubl.) Moldenke – amazónia poľná
- Ambrosia maritima* L. – ambrózia prí-morská
- Amelanchier amabilis* Wiegand – mu-chovník ľúbezný
- A. bartramiana* (Tausch) M. Roem. – m. Bartramov
- A. humilis* Wiegand – m. nízky
- A. sanguinea* (Pursh) DC. – m. krvavý
- × *Amelosorbus jackii* Rehder – mucho-jarabina Jackova
- Amherstia nobilis* Wall. – amherstia vznešená
- Ammannia senegalensis* Lam. – amánia senegalská
- Amomum aculeatum* Roxb. – amóm ostrnatý
- A. ncompactum* Sol. ex Maton – a. nako-pený (kapulaga)
- A. dealbatum* Roxb. – a. vyblednutý

- A. gracile* Blume – a. štíhly
A. subulatum Roxb. – a. šidlovitý
Amaripa californica Nutt. – beztvarec kalifornský
A. glabra (Pers.) Poir. – b. holý
A. paniculata Torr. et A. Gray – b. metlinatý
Amorphophallus bulbifer (Roxb.) Blume – zmijovec hl'uzonosný
A. konjac K. Koch – z. jedlý (konjak)
A. paeoniifolius (Dennst.) Nicolson – z. zvončekovitý
A. titanum (Becc.) Becc. ex Arcang. – z. obrovský (syn. amorfofalus obrovský)
Ampelopsis arborea (L.) Koehne – viničovec stromovitý
A. bodinieri (H. Lev. et Vaniot) Rehder – v. Bodinierov
A. cordata Michx. – v. srdcovitolistý
A. delavayana Planch. – v. Delavayov
A. glandulosa (Wall.) Momiy. – v. žliazkatý
A. humulifolia Bunge – v. chmeľolistý
A. megalophylla Diels et Gilg. – v. veľkolistý
A. orientalis (Lam.) Planch. – v. východný
A. vitifolia Planch. – v. viničolistý
Amphicarpaea bracteata (L.) Fernald – sójovka listenatá
Amphilophium elongatum (Vahl) L. G. Lohmann – trúbkovka predĺžená
A. magnoliifolium (Kunth) L. G. Lohmann – t. magnóliolistá
Amsinckia calycina (Moris) Chater – amsinkia kališná
A. micrantha Suksd. – a. drobnokvetá
Amsonia ciliata Walter – amsónia brvitá
A. hubrichtii Woodson – a. Hubrichtova
A. illustris Woodson – a. lesklá
A. orientalis Decne. – a. východná
A. tabernaemontana Walter – a. Tabernaemontanova
Anabasis aphylla L. – anabázia bezlistá
A. articulata (Forssk.) Moq. – a. článkovaná
Anacampseros rufescens (Haw.) Sweet – rozchodnička červenejúca
A. telephiastrum DC. – r. rozchodníkovitá
Anacamptis boryi (Rchb. fil.) R. M. Bateman, Pridgeon et M. W. Chase – červenohlav (vstavač) Boryho
A. collina (Banks et Sol. ex Russell) R. M. Bateman, Pridgeon et M. W. Chase – č. (v.) kopcový
A. laxiflora (Lam.) R. M. Bateman, Pridgeon et M. W. Chase – č. (v.) riedkokvetý
A. papilionacea (L.) R. M. Bateman, Pridgeon et M. W. Chase – č. (v.) motýľovitý
A. sancta – č. (v.) posvätný
Anacyclus pyrethrum (L.) Lag. – anacyklus prítlačný
Anaphalis alpicola Makino – plesňulka alpinska
A. contorta (D. Don) Hook. fil. – p. stočená
A. margaritacea (L.) Benth. et Hook. fil. – p. perlovitá (syn. plesňulka perlovitá)
A. nepalensis (Spreng.) Hand.-Mazz. – p. nepálska
A. subdeccurens (DC.) Gamble – p. indická
A. triplinervis (Sims) C. B. Clarke – p. trojžilová
Anarrhinum bellidifolium (L.) Willd. – gágorovec krasolistý
Anchusa undulata L. – smohla zvlnená
Andira anthelmia (Vell.) J. F. Macbr. – andira odčervujúca

- A. surinamensis* (Bondt) Splitg. ex Amshoff – a. surinamská
- Andrographis paniculata* (Burm. fil.) Wall. ex Nees – andrografka metlinatá
- Andropogon gerardi* Vitman – fúzatka Gerardova
- A. selloanus* (Hack.) Hack. – f. pam-pová
- A. virginicus* L. – f. virgínska
- Androsace bulleyana* Forrest – pochy-bok šarlátový
- A. caduca* Ovcz. – p. opadavý
- A. foliosa* Duby ex Decne. – p. listnatý
- A. hedraeantha* Griseb. – p. trácky
- A. incana* Lam. – p. sivý
- A. jacquemontii* Duby – p. Jacquemontov
- A. laevigata* (A. Gray) Mendelbo – p. hladký
- A. lanuginosa* Wall. – p. vlnatý
- A. minor* (Hand.-Mazz.) C. M. Hu et Y. C. Yang – p. menší
- A. pubescens* DC. – p. páperistý
- A. vandellii* (Turra) Chiov. – p. Vandellov
- Andryala integrifolia* L. – andryala celistvolistá
- Anemone* × *lesseri* H. R. Wehrh. – v. ternica Lesserova
- A. altaica* Fisch. ex C. A. Mey. – v. al-tajská
- A. baldensis* L. – v. baldská
- A. hupehensis* (Lemoine) Lemoine – v. chupejská
- A. multifida* Poir. – v. mnohozárezová
- Anemonopsis macrophylla* Siebold et Zucc. – veternicovka veľkolistá
- Angelica gigas* Nakai – angelika ob-rovská
- A. polymorpha* Maxim. – a. mnohotvará
- Angelonia angustifolia* Benth. – angeló-nia úzkolistá
- A. grandiflora* C. Morr. – a. veľkokvetá
- Angophora subvelutina* F. Muell. – an-gofora zamatová
- Angraecum didieri* (Baill. ex Finet) Schltr. – angrek Didierov
- A. sesquipetale* Thouars – a. pol-druhastopový
- Anguloa clowesii* Lindl. – anguloa Clowesova
- A. virginalis* Linden ex B. S. Williams – a. panenská
- Anisodonteia capensis* (L.) D. M. Bates – slezuľa kapská
- A. fruticosa* (Bergius) D. M. Bates – s. krovitá
- Anisomeles indica* (L.) Kuntze – kocúr-nikovec indický
- Annona edulis* (Triana et Planch.) H. Rai-ner – anona jedlá
- Anredera baselloides* (Kunth) Baill. – anredera bazelovitá
- Ansellia africana* Lindl. – ansélia af-rická
- Antennaria lanata* (Hook.) Greene – plešivec vlnatý
- A. neglecta* Greene – p. nebadaný
- A. parvifolia* Nutt. – p. malolistý
- A. plantaginifolia* (L.) Richardson – p. skorocelolistý
- Anthemis cretica* L. – ruman horský
- A. maritima* L. – r. prímorský
- A. rigida* Heldr. – r. tuhý
- A. sancti-johannis* Stoj., Stef. et Turill – r. svätajánsky
- A. tomentosa* L. – r. plstnatý
- Anthurium* × *ferrierense* Mast et T. Moore – antúrium pestované
- A. clarinervium* Matuda – a. bieložilové
- A. cordatum* (L.) Schott – a. srdcovité

- A. crassinervium* (Jacq.) Schott – a. hrubožilové
- A. crystallinum* Linden et André – a. kryštálové
- A. veitchii* Mast. – a. Veitchovo
- Anthyllis hermanniae* L. – bôľhoj Hermannov
- A. montana* L. – b. horský
- Antirrhinum molle* L. – papuľka mäkká
- A. pulverulentum* Lázaro Ibiza – p. poprášená
- Antonia ovata* Pohl – antónia vajcovitá
- Anubias barteri* Schott – anubias Barterov
- A. hastifolia* Engl. – a. gracovitý
- A. heterophylla* Engl. – a. rôznolistý
- Aotus gracillima* C. F. W. Meissn. – aotus tenučký
- Apeiba petuomum* Aubl. – ježovkovec pichľavý
- Aphloia theiformis* Benn. – čajovníkovec africký
- Apios americana* Medik. – hľuzniak americký
- Apodanthes caseariae* Poit. – podkôrovník kazeáriový
- Apollonia barbujana* (Cav.) Bornm. – barbusana kanárska
- Aponogeton boivinianus* Baill. ex Jum. – klasovník pľuzgierkatý
- A. crispus* Thunb. – k. kučeravý
- A. distachyus* L. fil. – k. dvojklasý
- A. longiplumulosus* H. Bruggen – k. dlholistý
- A. ulvaceus* Baker – k. riasovitý
- A. undulatus* Roxb. – k. zvltnený
- Apostasia wallichii* R. Br. – apostázia Wallichova
- Aquilaria malaccensis* Lam. – akvilária melacká
- Aquilegia canadensis* L. – orlíček kanadský
- A. ecalcarata* Maxim. – o. bezostrohy
- A. einseleana* F. W. Schulz – o. výchoďalpský
- A. flabellata* Siebold et Zucc. – o. výbežkatý
- A. chrysantha* A. Gray – o. zlatý
- A. laramiensis* A. Nelson – o. laramijský
- A. pyrenaica* DC. – o. pyrenejský
- A. scopulorum* Tidestr. – o. utahský
- A. skinneri* Hook. – o. Skinnerov
- A. viridiflora* Pall. – o. zelenokvetý
- Arabidella eremigena* (F. Muell.) E. A. Shaw – arábočka pustatinová
- Arabidopsis petraea* (L.) V. I. Dorof. – arábkovka srstnatá (žerušníčník srstnatý)
- Arabis wilczekii* Sünd – arábka Wilczekova
- A. allionii* DC. – a. Allioniho
- A. androsacea* Fenzl – a. pochybkovitá
- A. blepharophylla* Hook. et Arn. – a. kalifornská
- A. bryoides* Boiss. – a. machovitá
- A. ferdinandii-coburgii* Kellerer et Sünd. – a. Coburgova
- A. scopoliana* Boiss. – a. Scopoliho
- A. verna* (L.) R. Br. – a. jarná
- Arachis prostrata* Benth. – podzemnica rozprestretá
- A. sylvestris* (A. Chev.) A. Chev. – p. lesná
- Arachnioides aristata* (G. Forst) Tindale – pavúčnica ostitá
- Aralia hispida* Vent. – aralka srstnatá
- A. nudicaulis* L. – a. holá
- A. racemosa* L. – a. strapcovitá
- A. spinosa* L. – a. ostnatá
- Araucaria columnaris* (G. Forst.) Hook. – araukária stĺpovitá

- A. heterophylla* (Salisb.) Franco – a. rôznoľistá (syn. a. šťihla)
- A. muelleri* (Carrière) Brongn. et Gris – a. Müllerova
- A. rulei* F. Muell. – a. Ruleova
- A. subulata* Vieill. – a. šidlovitá
- Arbutus andrachne* L. – jahodovec drobnoplodý
- Arceuthobium oxycedri* (DC.) M. Bieb. – imelovka borievková
- Archanthemis marschalliana* (Willd.) Lo Presti et Oberpr. – ruman Biebersteinov
- Archidendron bigeminum* (L.) I. C. Nielsen – archidendron šťihly
- A. bubalinum* (Jack) I. C. Nielsen – a. byvolí
- A. ellipticum* (Blanco) I. C. Nielsen – a. elipsovité
- A. globosum* (Blume) I. C. Nielsen – a. guľatý
- A. jiringa* (Jack) I. C. Nielsen – a. laločnatý (dženkol)
- Archontophoenix cunninghamiana* (H. Wendl.) H. Wendl. et Drude – datľovec kráľovský
- Arenaria festucoides* Benth. – piesočnica kostravovitá
- A. kansuensis* Maxim. – p. kansuánska
- A. obtusiflora* Kunze – p. tupokvetá
- A. oreophila* Hook. fil. – p. veľhorská
- A. tetraquetra* L. – p. štvorlupienková
- A. tomentosa* Willk. – p. plstnatá
- Argemone albiflora* Hornem. – argemona biela
- Argyranthemum frutescens* (L.) Sch. Bip. – chryzantémovka kričkovitá
- A. maderense* (D. Don) Humphries – ch. madeirská
- Argyrea nervosa* (Burm. fil.) Bojer – povoječek opojný
- Argyroderma ×octophyllum* (Haw.) Schwantes – striebrovka osemľistá
- A. congregatum* L. Bolus – s. úzkolupienková
- A. subalbum* (N. E. Br.) N. E. Br. – s. belavá
- Ariocarpus agavoides* (Castañeda) E. F. Anderson – ariokarpus agávovitý
- A. kotschoubeyanus* (Lem.) K. Schum. – a. žliabkatý
- A. retusus* Scheidw. – a. tupý
- Arisaema candidissimum* W. W. Sm. – áronovec žiarivobiely
- A. erubescens* (Wall.) Schott – á. červenavý
- A. fargesii* Buchet – á. Fargesov
- A. flavum* (Forssk.) Schott – á. žltý
- A. galeatum* N. E. Br. – á. prilbovitý
- A. nepenthoides* (Wall.) Mart. ex Schott et Endl. – á. krčiažnikovité
- A. sikokianum* Franch. et Sav. – á. šikokský
- A. tortuosum* (Wall.) Schott – á. pokrútený
- Arisarum vulgare* Targ. Tozz. – kutňovec obyčajný
- Aristolochia acuminata* Lam. – vlkovec končistý
- A. guichardii* P. H. Davis et Khan – v. Guichardov
- A. kaempferi* Willd. – v. Kaempferov
- A. mandshuriensis* Kom. – v. mandžuský
- A. moupinensis* Franch. – v. mupinský
- A. odoratissima* L. – v. voňavý
- A. pistolochia* L. – v. stredomorský
- A. ringens* Vahl – v. rozďavený
- Aristolochia chilensis* (Molina) Stuntz – aristotélia čilská
- A. serrata* J. R. Forst. et G. Forst. – aristotélia pílkovitá
- Armeria colorata* Pau – trávnička farebná

- A. girardii* (Bernis) Litard. – t. sitinovitá
A. villosa Girard – t. huňatá
Arnebia decumbens (Vent.) Coss. et Kralik – t. položená
A. pulchra (Willd. ex Roem. et Schult.) J. R. Edm. – t. krásna
Arnica chamissonis Less. – arnika listnatá
A. longifolia D. C. Eaton – a. dlholistá
A. sachalinensis (Regel) A. Gray – a. sachalinská
Aronia ×prunifolia (Marshall) Rehder – arónia čerešňolistá
A. arbutifolia (L.) Pers. – a. jahodovcovitá (syn. a. jahodovolistá)
Artemisia arborescens (Vaill.) L. – palina stromčekovitá
A. pedemontana Balb. ex Loisel. – p. piemontská
A. princeps Pamp. – p. vznešená
A. repens Willd. – p. plazivá
A. stelleriana Besser – p. Stellerova
A. tridentata Nutt. – p. trojzubá
A. umbelliformis Lam. – p. kôprovničovitá
A. umbrosa (Turcz. ex Besser) Turcz. ex Verl. – p. tónistá
A. verlotiorum Lamotte – p. Verlotovcov (syn. p. kamčatská)
Arthrocnemum macrostachyum (Moric.) K. Koch – slanmil veľkoklasý
Artocarpus elasticus Reinw. ex Blume – chlebovník pružný
A. hirsutus Lam. – ch. srstnatokvetý
A. chama Buch.-Ham. – ch. krásnolistý
Arum creticum Boiss. et Heldr. – áron krétsky
A. dioscoridis Sm. – á. Dioscoridov
A. orientale M. Bieb. – á. východný
A. palaestinum Boiss. – á. palestínsky
Arundinaria gigantea (Walter) Muhl. – trst'ovník obrovský
Asarina procumbens Mill. – azarína položená
Asarum splendens (F. Maek.) C. Y. Cheng et C. S. Yang – kopytník žiarivý
Asparagus albus L. – asparágus biely
A. aphyllus L. – a. bezlistý
A. asparagoides (L.) Druce – a. medelovitý
A. declinatus L. – a. naklonený
A. densiflorus (Kunth) Jessop – a. hustokvetý
A. filicinus D. Don – a. paprad'ovitý
A. retrofractus L. – a. drobnolistý
A. umbellatus Link – a. okolíkatý
A. verticillatus L. – a. praslenatý
Aspasia lunata Lindl. – aspázia mesiacovitá
Asperula boissieri Heldr. ex Boiss. – marinka Boissierova
A. gussonei Boiss. – m. Gussoneho
A. hirta Ramond – m. srstnatá
A. lilaciflora Boiss. – m. ružovokvetá
A. nitida Sm. – m. lesklá
A. sintenisii Asch. ex Bornm. – m. Sintenisova
A. taurina L. – m. taurská
Asphodeline liburnica (Scop.) Rchb. – asfodelka liburnská
Asphodelus acaulis Desf. – asfodel bezbyľový
A. aestivus Brot. – a. letný
A. fistulosus L. – a. rúrkovitý
A. macrocarpus Parl. – a. veľkoplodý
A. ramosus Willd. – a. konárístý
Aspidosperma excelsum Benth. – kebračovec statný
A. polyneuron Müll. Arg. – k. mnohožilový
A. Vargasii A. DC. – k. Vargasov

- Asplenium antiquum* Makino – sleziník starobyľý
- A. australasicum* (J. Sm.) Hook. – s. austrálazijský
- A. bulbiferum* G. Forst. – s. hľuznatý
- A. dimorphum* Kunze – s. dvojtvarný
- A. seelosii* Leyb. – s. Seelosov
- A. viviparum* (L. fil.) C. Presl – sleziník živorodý
- Aster* ×*frikartii* Silva Tar. et C. K. Schneid. – astra Frikartova
- A. ageratoides* Turcz. – a. agerátovitá
- A. glehnii* F. Schmidt – a. Glehnova
- A. himalaicus* C. B. Clarke – a. himalájska
- A. pyrenaicus* Desf. ex DC. – a. pyrenejská
- A. tongolensis* Franch. – a. dongelujská
- A. yunnanensis* Franch. – a. jünnanská
- Asteriscus aquaticus* (L.) Less. – hviezdíčka vodná
- Asterogyne spicata* (H. E. Moore) Wess. Boer – dobyvatel'ka klasnatá
- Astilbe* ×*crispa* (Arends) Bergmans – astilba kučeravá
- A. glaberrima* Nakai – a. hladká
- Astilboides tabularis* (Hemsl.) Engl. – astilbovec platňovitý
- Astragalus contortuplicatus* L. – kozinec stočený (syn. k. skrútený)
- A. creticus* Lam. – k. krétsky
- A. hypoglottis* L. – k. purpurový
- A. mongholicus* Bunge – k. mongolský
- A. propinquus* Schischkin – k. blانيتý
- A. sinicus* L. – k. čínsky
- Astrantia carniolica* Jacq. – jarmanka kranská
- Astrocaryum mexicanum* Liebm. ex Mart. – ostnica mexická
- A. murumuru* Mart. – o. maslová (murumuru)
- A. tucuma* Mart. – o. veľkoplodá (tucuma)
- Asyneuma compactum* (Boiss. et Heldr.) Damboldt – klasovec nakopený
- A. limonifolium* (L.) Janch. – k. limonkolistý
- A. linifolium* (Boiss. et Heldr.) Bornm. – k. ľanolistý
- Asystasia gangetica* (L.) T. Anderson – asystázia gangská
- Athamanta cretensis* L. – atamanta skalná
- A. turbith* (L.) Brot. – a. niťolistá
- Athrotaxis laxifolia* Hook. – hustoradec riedkolistý
- A. selaginoides* D. Don – h. plavúnkovitý
- Athyrium nipponicum* (Mett.) Hance – papradka japonská
- Atraphaxis caucasica* (Hoffm.) Pavlov – púšťomil kaukazský
- A. frutescens* (L.) Eversm. – p. krovitý
- A. muschetowii* Krasn. – p. Mušketo-vov
- A. spinosa* L. – p. trnitý
- Atriplex calotheca* (Rafn) Fr. – loboda oštepovitolistá
- A. canescens* (Pursh) Nutt. – l. sivastá
- A. gardneri* (Moq.) D. Dietr. – l. Gardnerova
- A. glauca* L. – l. sivá
- A. halimus* L. – l. slanomilná
- A. semibaccata* R. Br. – l. dužnatejúca
- A. truncata* (Torr. ex S. Wats.) A. Gray – l. ut'atá
- Attalea cohune* Mart. – atalea kohunová
- A. maripa* (Aubl.) Marp. – a. karibská (maripa)
- A. phalerata* Mart. ex Spreng. – a. ozdobná
- A. spectabilis* Mart. – a. obdivuhodná

- Aubrieta* ×*cultorum* Bergmans – tarička pestovaná
- A. ×hybrida* Hausskn. – t. hybridná
- A. canescens* (Boiss.) Bomm. – t. sivastá
- A. columnae* Guss. – t. obrubníková
- A. gracilis* Spruner ex Boiss. – t. štíhla
- Aucuba himalaica* Hook. fil. et Thomson – aukuba himalájska
- A. chinensis* Benth. – a. čínska
- Aulonemia subpectinata* (Kuntze) McClure – aulonémia hrebenatá
- Austrobaileya scandens* C. T. White – škvrnovník popínavý
- Austrocedrus chilensis* (D. Don) Pic. Serm. et Bizzarri – cédrovec čilský
- Austrocylindropuntia cylindrica* (Juss. ex Lam.) Backeb. – opunciovec valcovitý
- A. floccosa* (Salm-Dyck) F. Ritter – o. vločkatý
- A. salmiana* (Parm. ex Pfeiff.) Backeb. – o. bielokvetý
- A. subulata* (Muehlenpf.) Backeb. – o. šidlovitý
- A. verschaffeltii* (Cels ex F. A. C. Weber) Backeb. – o. Verschaffeltov
- A. vestita* (Salm-Dyck) Backeb. – o. odetý
- Avena abyssinica* Hochst. – ovos abesínsky
- A. barbata* Pott ex Link – o. bradatý
- A. brevis* Roth – o. krátky
- A. byzantina* K. Koch – o. byzantský
- A. vaviloviana* (Malz.) Mordv. – o. Vavilovov
- Avicennia germinans* (L.) L. – avicénia čierna
- A. marina* (Forssk.) Vierh. – a. prímoorská
- A. officinalis* L. – a. lekárska
- Avonia papyracea* (E. Mey. ex Fenzl) G. D. Rowley – avónia papierovitá
- Axonopus anceps* (Mez.) Hitchc. – axonopus dvojité
- A. aureus* P. Beauv. – a. zlatý
- A. compressus* (Sw.) P. Beauv. – a. stlačený
- A. fissifolius* (Raddi) Kuhl. – a. ryhovaný
- A. furcatus* (Flüggé) Hitchc. – a. vidlicovitý
- A. scoparius* (Flüggé) Kuhl. – a. metlovitý
- Ayapana triplinervis* (Vahl) R. M. King et H. Rob. – ajapana trojžilová
- Aylostera deminuta* (F.A.C. Weber) Backeb. – ajlostera zmenšená
- A. einsteinii* (Frié ex Kreuz. et Buining) Mosti et Papini – a. Einsteinova
- A. pygmaea* (R. E. Fr.) Mosti et Papini – a. trpasličia
- Azadirachta indica* A. Juss. – zederach indický
- Azorella compacta* Phil. – azorelka nakopená (jareta)
- A. trifurcata* (Gaertn.) Pers. – a. trojžená
- Aztekium ritteri* (Boed.) Boed. – a. Ritterovo

Poznámka redakcie: Použitú literatúru k terminologickému súpisu uvedieme v jeho poslednej časti.

Latinsko-slovensko-česko-rusko-bieloruský slovník oficiálních názvov liečivých rastlín. 4. časť (G – J)

MÁRIA BAČOVÁ

Katedra rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

latinský (medzinárodný vedecký) názov	slovenský názov	český názov	ruský názov	bieloruský názov
<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker-Gawler	krivec žltý, m.	křivatec žlutý, m.	гусиный лук желтый, м.	гусіная цыбуля жоўтая, ж.
<i>Galanthus nivalis</i> L.	snežienka jarná, ž.	sneženka podsněžník, ž.	подснежник белоснежный, м.	падснежник беласнежны, м.
<i>Galega officinalis</i> L.	jastrabina lekárska, ž.	jestřabina lékařská, ž.	козлятник лекарственный, м.	казлятник лекавы, м.
<i>Galeopsis speciosa</i> Mill.	konopnica úhľadná, ž.	konopice sličná, ž.	пикульник красивый, м.	зябер прыгожы, м.
<i>Galeopsis tetrahit</i> L.	konopnica napuchnutá, ž.	konopice polní, ž.	пикульник обыкновенный, м.	зябер звычайны, м.
<i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	žltica maloúborová, ž.	pětour maloúborový, m.	галинсога мелкоцветковая, ж.	галінзога дробнакветкавая, ж.
<i>Galium album</i> Mill.	lipkavec biely, m.	svízel bílý, m.	подмаренник белый, м.	маруна белая, ж.
<i>Galium aparine</i> L.	lipkavec obyčajný, m.	svízel přitula, m.	подмаренник цепкий, м.	маруна ўчэпістая, ж.
<i>Galium mollugo</i> L.	lipkavec mäkký, m.	svízel povázka, m.	подмаренник мягкий, м.	маруна мяккая, ж.
<i>Galium odoratum</i> (L.) Scop. (<i>Asperula odorata</i> L.)	lipkavec marinkový, m. (marinka voňavá, ž.)	svízel vonný, m.	подмаренник душистый, м.	маруна пахучая, ж.
<i>Galium verum</i> L.	lipkavec syridlový, m.	svízel syřišťový, m.	подмаренник настоящий, м.	маруна сапраўдная, ж.
<i>Garcinia mangostana</i> L.	garcínia mangostánová, ž.	mangostana lahodná, ž.	гарциния мангустан, ж.	гарцынія мангастана, ж. (мангастан, м.)
<i>Genista tinctoria</i> L.	kručinka farbárska, ž.	kručinka barviřská, ž.	дрок красильный, м.	жаўтазель фарбавальны, м.
<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	horec luskáčovitý, m.	hořec tolitovitý, m.	горечавка ластовневая, ж.	гарычка ластоўневая, ж.
<i>Gentiana lutea</i> L.	horec žltý, m.	hořec žlutý, m.	горечавка желтая, ж.	гарычка жоўтая, ж.
<i>Gentiana pneumonanthe</i> L.	horec plúcny, m.	hořec hořepník, m.	горечавка лёгочная, ж.	гарычка лёгачная, ж.
<i>Geranium macrorrhizum</i> L.	pakost podzemkatý, m.	kakost oddenkatý, m.	герань крупнокорневищная, ж.	герань буйнакарапёвая, ж.

<i>Geranium pratense</i> L.	pakost lúčny, m.	kakost luční, m.	герань луговая, ж. (журавельник луговой, м.)	герань лугавая, ж.
<i>Geranium robertianum</i> L.	pakost smradľavý, m.	kakost smrdutý, m.	герань Роберта, ж.	герань Роберта-ва, ж.
<i>Geranium sylvaticum</i> L.	pakost lesný, m.	kakost lesní, m.	герань лесная, ж.	герань лясная, ж.
<i>Geum rivale</i> L.	kuklík potočný, m.	kuklík potoční, m.	гравилат речной, м.	панікніца рачная, ж.
<i>Geum urbanum</i> L.	kuklík mestský, m.	kuklík městský, m.	гравилат городской, м.	панікніца гарадская, ж. (гравілат гарадскі, м.)
<i>Ginkgo biloba</i> L.	ginko dvojlaločné, s.	jinan dvoulaločný, m.	гинкго двулопастный, м.	гінкга двухлопасцевы, м.
<i>Glechoma hederacea</i> L.	zádušníк brečtanovitý, m.	ropenec obecný, m.	будра плющевидная, ж.	блющчык плющчападобны, м. (будра плющчападобная, ж.)
<i>Glycine max</i> (L.) Merr.	sója fazuľová, ž.	sója luštinatá, ž.	soя культурная, ж.	soя культурная, ж.
<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	sladké drevko hladkoplodé, s.	lékořice lysá, ž.	солodka голая, ж.	салодка голая, ж. (лакрычнік голы, м.)
<i>Glycyrrhiza uralensis</i> Fisch.	sladké drevko uralské, s.	lékořice uralská, ž.	солodka уральская, ж.	салодка ўральская, ж.
<i>Gnaphalium uliginosum</i> L. (<i>Filaginella uliginosa</i> L./ Opiz)	bielolistok barinný, m.	protěž bažinná, ž.	сушеница топяная, ж. (сушеница болотная, ж.)	сушаніца балотная, ж.
<i>Gossypium barbadense</i> L.	bavlník barbadoský, m.	bavlník barbadoský, m.	хлопчатник барбадосский, м.	бавоўнік барбадоскі, м.
<i>Gossypium hirsutum</i> L.	bavlník chlpatý, m.	bavlník chlupatý, m.	хлопчатник жёстковолосистый, м. (хлопчатник мохнатый, м.)	бавоўнік шурпаты, м.
<i>Gratiola officinalis</i> L.	graciola lékařska, ž.	konitrud lékařský, m.	авран лекарственный, м.	аўран лекавы, м.
<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R. Br.	pětprstnica obyčejná, ž.	pětprstka žežulník, ž.	кокушник комариновый, м.	ядрушка камарніковая, ж. (ядрушка даўгарогая, ж.)
<i>Gypsophila paniculata</i> L.	gypsomilka metľinatá, ž.	šater latnatý, m.	качим метельчатый, м.	вапнаўка мяцельчатая, ж.
<i>Hedera helix</i> L.	brečtan popínavý, m.	břečťan popínavý, m.	плющ обыкновенный, м.	плющ звычайны, м.

<i>Helianthus annuus</i> L.	slnečnica ročná, ž.	slunečnice roční, ž.	подсолнечник однолетний, м.	сланечник агдаговый, м.
<i>Helianthus tuberosus</i> L.	slnečnica hl'uznatá, ž.	slunečnice topinambur, ž.	подсолнечник клубненосный, м.	сланечник клубняносный, м.
<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	slamiha piesočná, ž.	smil písečný, m.	цмин песчаный, м. (бессмертник песчаный, м.)	цмен пясчаны, м.
<i>Helleborus niger</i> L.	čemerica čierna, ž.	čemeřice černá, ž.	морозник чёрный, м.	чэмер чорны, м.
<i>Helleborus viridis</i> L.	čemerica zelená, ž.	čemeřice zelená, ž.	морозник зелёный, м.	чэмер зялёны, м.
<i>Hepatica nobilis</i> Mill. (<i>Anemone hepatica</i> L.)	pečeňovník trojločný, m.	jaterník podléška, m.	печёночница благородная, ж.	пералеска высакародная, ж.
<i>Heraclium sphondylium</i> L.	boľševník borščový, m.	boľševník obecný, m.	борщевик обыкновенный, м.	баршчэўнік звычайны, м.
<i>Herniaria glabra</i> L.	prietržník holý, m.	průtržník lysý, m.	грыжник голый, м. (грыжник гладкий, м.)	гладун гладкі, м.
<i>Herniaria hirsuta</i> L.	prietržník chlpatý, m.	průtržník chlpatý, m.	грыжник волосистый, м.	гладун шурпаты, м.
<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	ibišteľ krvavý, m.	ibišek kyselý, m.	гибискус сабдарифа, м.	гібіскус сабдарифа, м.
<i>Hierochloe odorata</i> (L.) P. Beauv.	tomkovica voňavá, ž.	tomkovice vonná, ž.	зубровка душистая, ж.	зуброўка духмяная, ж.
<i>Hordeum vulgare</i> L.	jačmeň siatý, m.	ječmen setý, m.	ячмень обыкновенный, м.	ячмень звычайны, м.
<i>Humulus lupulus</i> L.	chmeľ obyčajný, m.	chmeľ otáčivý, m.	хмель обыкновенный, м.	хмель звычайны, м.
<i>Hylotelephium maximum</i> (L.) Holub (<i>Sedum maximum</i> L./ Hoffm.)	rozchodníkovec najväčší, m.	rozchodníkovec veľký, m.	очитник наибольший, м. (очиток большой, м.)	расходнік вялікі, м.
<i>Hylotelephium telephium</i> (L.) H. Ohba (<i>Sedum telephium</i> L.)	rozchodníkovec purpurový, m.	rozchodníkovec nachový, m.	очитник обыкновенный, м. (очиток обыкновенный, м.)	расходнік пурпуровый, м.
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	blen čierny, m.	blín černý, m.	белена чёрная, ж.	блэкат чорны, м.
<i>Hypericum perforatum</i> L.	ľubovník bodkovaný, m.	třezalka tečkovaná, ž.	зверобой продырявленный, м.	святаїянік дзіркаваты, м. (зверабой прадзіраўлены, м.)
<i>Hyssopus officinalis</i> L.	yzop lekársky, m.	yzop lékařský, m.	иссоп лекарственный, м.	ісоп лекавы, м.

<i>Iberis amara</i> L.	iberka horká, ž.	iberka hořká, ž.	иберийка горькая, ж.	іберыс горкі, м.
<i>Ilex aquifolium</i> L.	cezmina ostrolistá, ž.	cesmína ostrolistá, ž.	падуб остролистный, м.	вастраліст, м.
<i>Illicium verum</i> Hook. f.	anízovec pravý, м.	badyáník pravý, м.	бадьян настоящий, м.	бадзян сапраўдны, м. (бадзян зорчаты, м.)
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	netýkavka nedotklivá, ž.	netýkavka nedůtklivá, ž.	недотрога обыкновенная, ж. (бальзамин лесной, м.)	бальзамін звычайны, м.
<i>Inula helenium</i> L.	oman pravý, м.	oman pravý, м.	девясил высокий, м.	дзівасіл высокі, м.
<i>Iris × germanica</i> L.	kosatec německý, м.	kosatec německý, м.	ирис германский, м. (касатик германский, м.)	касач германскі, м.
<i>Iris pallida</i> Lam.	kosatec bledý, м.	kosatec bledý, м.	ирис бледный, м. (касатик бледный, м.)	касач бледны, м.
<i>Iris pseudacorus</i> L.	kosatec žlutý, м.	kosatec žlutý, м.	ирис ложноаирный, м.	касач жоўты, м. (касач вадзяны, м.)
<i>Isatis tinctoria</i> L.	farbovník obyčejný, м.	boryt barviřský, м.	вайда красильная, ж.	фарбоўнік фарбавальны, м. (вайда фарбавальная, ж.)
<i>Jacobaea vulgaris</i> Gaertn. (<i>Senecio jacobaea</i> L.)	starček Jakubov, м.	starček přímětník, м.	якобея обыкновенная, ж.	старасцень Якава, м.
<i>Jasione montana</i> L.	pávinec horský, м.	pavinec horský, м.	букашник горный, м.	букашнік горны, м.
<i>Jasminum officinale</i> L.	jazmín lékařský, м.	jasmín pravý, м.	жасмин лекарственный, м.	язмін лекавы, м.
<i>Juglans cinerea</i> L.	orech popolavý, м.	ořešák popelavý, м.	орех серый, м.	арэх шэры, м.
<i>Juglans regia</i> L.	orech kráľovský, м.	ořešák královský, м.	орех грецкий, м.	арэх грэцкі, м.
<i>Juniperus communis</i> L.	borievka obyčejná, ž.	jalovec obecný, м.	можжевельник обыкновенный, м.	ядловец звычайны, м.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Ľegdo robí a ľegdo sa robí, že robí

Ľeboj sa zlostí, ale ľenivostí. Takto vystríhajú pred negatívnou ľudskou vlastnosťou v Zubrohlave (o. Námestovo). Lebo *ľenivosť Ľíkomu Ľíšť dobrého ľepriľešla* (Bošáca, o. Trenčín); *z ľenivošči voru nezbohatneš* (Kameňany, o. Revúca); *ľenivosť – špatná čnosť* (Bobrovec, o. Liptovský Mikuláš); *ľenivošč je žobrácáká čnosť* (Nandraž, o. Revúca); *ľenivosť hotová choros* (Rochovce, o. Rožňava). Ľenivosť, v Stupave pri Bratislave *ľenóra*, občas „prepadne“ každého z nás, len to nesmie dlho trvať. Ak ju niekto v Lupoči neďaleko Lučenca nie a nie prekonať, takto jej dohovára: *Ľenivosť, puž ma, príde mama, nabije aj ľebä aj mňa!* A v Martine tento svoj neduh jeho nositeľ takto vtípne komentoval: *Keď com ľladní, som ľevľadní, keď ca najem, ľen bi spať.*

Ľegdo robí a ľegdo sa robí, že robí. Takto hovoria o ľenivcovi na Záhorí v Lábe pri Malackách. Nuž, ľloveka, ktorý sa všemožne vyhýba práci či akejkoľvek činnosti, veru nikto rád nevidí. A na označenie ľenivej osoby majú slovenské nárečia množstvo substantívnych pomenovaní. Niektoré z nich sa ako regionalizmy uvádzajú aj v slovníkoch komplexne spracúvajúcich slovnú zásobu slovenského jazyka.

Kým substantíva *ľenivec, ľeňoch* s nárečovými variantmi *ľeňuch, ľenuch*, vytvorené z adjektíva *ľenivý*, ktorým sme sa v rubrike *Zo studnice rodnej reči* už venovali (D. Šimunová: *Ráno sa mu nesce, večer sa mu ľaží*, Kultúra slova, 2019, č. 4, s. 227 – 233), sú v spisovnom jazyku i v nárečiach neutrálnymi pomenovaniami, tie, o ktorých „bude reč“, vykazujú rôznu mieru citového zafarbenia. Poväčšine sú utvorené pridaním slovtvorných prípon buď priamo zo slovesného základu, alebo z deverbatívnych adjektív.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 *Slovník slovenských nárečí*. V príspevku uvádzame názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v *Slovníku slovenských nárečí*, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. *Slovník slovenských nárečí* I., 1994, s. 38 – 39).

Te (ty) leheň! Takto okriкну v Kalinove pri Lučenci takého, ktorému sa ťaží čokoľvek robiť, len leží, vylíhuje. Vo Východnej (o. Liptovský Mikuláš) je to obyčajný *lihan*. A v Gemer *takiho lehóva ňevidno chodz'de* (Kameňany, o. Revúca), nuž *chto bi takiho lehóva aj choval?!* (Revúca); na Spiši vedia, že *ten lahmankoš ci ňebudze ňidž robic* (Spišský Štvrtok, o. Levoča), a ten druhý *to lem taki ležuch* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves). V Tuhrine (o. Prešov) v Šariši ho hneď okriкну: *Stavaj, ti ležuchu, ľudze už na poľu a ti ešči drichmeš!* Záhalka, oddávanie sa nečinnosti – lebedenie veru nezostáva okolím nepovšimnuté: *Barz veľki lebedňik tvuj muž, druhe koša a un leži hore pupkem* (Bzenov, o. Prešov), len aby sa mu to nevypomstilo, lebo, ako sa vraví v Bošáci neďaleko Trenčína, *mladí ležáci, starí žebráci*. Takí, čo sú odmladi leniví, si veru žiadny majetok nenadobudnú. Lenivému, večne drichmúcemu človeku sa tiež ušlo: *Je to ale ondrichmel, ten Marcin!* (Bzince pod Javorinou, o. Nové Mesto nad Váhom). Ak niekto nerobí nič užitočné, len hlivie, nie je v Záhorskej Vsi pri Malackách nič iné len *hlivoň*.

Človeka, ktorý sa vyhýba akejkoľvek práci a len sa povaluje, nazývame aj povaláčom. Toto substantívum je súčasťou neutrálnej slovnej zásoby spisovného jazyka bez expresívneho príznaku a takto je doložené aj v kartotéke Slovníka slovenských nárečí (ďalej SSN) v niektorých stredoslovenských i západoslovenských nárečiach: *Koľko rá_som mu povedala, že já ňebudem chovať povaláččá v dome!* (Párnica, o. Dolný Kubín); *I jeho ded boľ taki povalač* (Likavka, o. Ružomberok); *Čo postávaž ako povalač!* (Martin nad Žitavou, o. Zlaté Moravce); *To sa šetko taki povalačie* (Veľké Bielice, o. Topoľčany); *Ti povalač jeden!* (Bošáca, o. Trenčín).

V Turci takéhto zaháľáča nazývajú *kľagom*: *Len taki kľago je s ňeho, ňišť sa mu ňekce!* (Košťany nad Turcom, o. Martin); *To je ľen taki kľago, na ňiž_o ňenaved'ieš!* (Bodorová, o. Martin). V Bošáci (o. Trenčín) *je to taki odúlaňec* a v Jakubove neďaleko Malaciek *to je taki olónda*, v Prievidzi *to je taki kľochňoš, čo ľen kľochňi na jednom mieste, či odl'evák, čo aňi križom slami ňepreloží!* A ani v Bobrovci (o. Liptovský Mikuláš) takého *odlevaja* nikto nemá rád.

Každá dievka túži dostať muža do koča aj do voza. Mal by byť nielen fyzicky príťažlivý, ale hlavne šikovný a pracovitý. Ak zistí, že je len leňoch lenivý, hneď mu to dá najavo: *Ti si ľen taki povtág darobní!* (Klenovec, o. Rimavská Sobota); *Ti si enom taki pohňeták, ti sa žádnej roboti nesceš*

aňi porádňe chiťit (Skalica); *To je takí ožech, niďž neni z neho* (Lubina, o. Nové Mesto nad Váhom) a hneď vyhlási: *Za takeho povaru še ja ňevidam!* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves), lebo *ten hlapec pitni taki* (je rovnaký, taký istý) *podľar jag mu ocec* (Trstené pri Hornáde, o. Košice).

Hotové nešťastie pre ženu je, keď má na krku muža alebo syna, ktorý je pomalý, nemotorný a ešte k tomu aj lenivý. Neraz si povzdychne: *Já uš celkom ňeviem, čo buďeme s tím chlapcom robiť, taká ňečina je s ňeho!* (Veľká Maňa, o. Vráble). A často sa to končí aj stratou hmotného majetku: *Aľe tento ňečin mi zabeu poslennú šialočku* (Návojojvce, o. Topoľčany). Keď už toho bolo naozaj priveľa, okolo domu samý nečin (neporiadok, nečistota, špina) a chlap len samé nečiny (darebáctva, neprístopnosti) robil, len roboty sa nechytil, okrikla ho zo zlosti i zúfalstva žena v Bobrovci pri Liptovskom Mikuláši: *Fši řa zožrú, ti ňičibidlo!*

Lenivcovi, ktorý aj takú činnosť, akou je jedenie alebo chôdza, robí nekonečne dlho a pomaly, prischli z maďarčiny prevzaté pomenovania – na Spiši *lengeš*, na Myjave *lengoš* i *lombár* a v strednom Gemeri *lomhár*, *lombár* i *lomhoš*: *Idz dofrasa s takim l'engešom!* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves); *Toten l'engeš ci ňebudze ňiďž robic* (Spišský Štvrtok, o. Levoča); *Šeci sme boli najedení, len ten lengoš teprveč začal poliéfku chľúpat* (Myjava); *Ři si lem takí lomhár!* (Revúca); *Ti si ale lomhoš!* (Nandraž, o. Revúca); *Ak se vlešia tod lombár* (Kameňany, o. Revúca); *Lombár je z neho! Chlapisko jako z remenuof usúkané, ale robit nebude* (Myjava). V Červeníku neďaleko Hlohovca však *lombár* nie je nijaký zaháľáč, ale silný, urastený chlapec alebo muž: *Ale je s neho lombár, ten uš upasuje aj tatka!*

Nuž a takého, ktorý do práce je nenáhlivý, ale do behania za zábavou, huncútstvami či výtržnosťami je vždy hneď hotový, v časti východoslovenských nárečí označujú substantívom *lingar* (Malé Zalužice, o. Michalovce); *Co s takeho lingara, ked robidz ňechce, ľem ľita* (Hendrichovce, o. Sabinov). Aj v Košťanoch nad Turcom (o. Martin) *takí pajtáš*, *celí deň ňiďž nerobí*, v Návojojvcích (o. Topoľčany) sú dvaja a *to sa dobrí pajtáši, de je čo, abi ňebolo ňišť* a aj v Čiernej Lehote pri Rožňave ktosi podotkne: *Já takích pajtášoh uš poznám!* No a v Revúcej ten, kto sa celé dni iba *olenguje* (poneviera) a práci sa vyhýba, je *olengár*.

Lahostajný k robote väčšinou býva ľahostajný aj k svojmu zovňajšku. Nielenže o prácu nezavadí, ale chodí aj nedbalo oblečený, často špinavý,

jednoducho pre svoje okolie je priam odpudzujúci. Takýto lenivý neogabanec má v našich nárečiach hneď niekoľko pejoratívnych pomenovaní, ktoré sú často priam nadávkami: *Kido, ic sa umic a uprac si veci, ti si strašné kidzisko!*; *nie je aňi ako druhí mláďenci, len takí kidan; Kidoň, šak aňi s pece ňeschojí, také spité kidoňisko!* (Prosné, o. Považská Bystrica); *Ti kidoň darební, ledvá sa pohňeš!* (Bánovce nad Bebravou); *Čuože to za chlap, takí kidoň, na teho sa ňidž ňenadržiš* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín); *Je len takí ňemrt* (Martin); *Bón mládenedz a chodzev špinaví, nedbalo, jag voláki lontoš* (Šípkové, o. Piešťany); *To je takí lontoš, len rajzuje po dzedzine a na každého vibakuje* (Červeník, o. Hlohovec); *Ti okido mizerní!* (Kuchyňa, o. Malacky). Menej expresívnym, možno aj trochu zhovievavým pomenovaním je *geľo*: *Aňi sa len ogabaď ňevie, takí geľo* (Pečenice, o. Levice); *Gelo zostaňe len gelo, na toho sa ňiž ňechití* (Sebechleby, o. Krupina); *Taki geľo glupi, ňiš ten staňe, ta uš treba znova ľihac, bo večar* (Medzany, o. Sabinov). Toto pomenovanie nemá nič spoločné s vlastným menom Geľo, hlavnou postavou veselohry Jozefa Hollého Geľo Sebechlebský, lebo Geľo v Hollého hre na rozdiel od geľa nebol ani lenivý, nedbanlivý, ani naničhodný človek, ale mladý slušný študent, no veľký figliar.

Popolvár (popel'vár, popelvár), pecivál (pecivál', pecival'), pecuchar, pecúch (pecuch) nič nerobí, len na peci – veľkom obyčajne murovanom zariadení, ktoré bolo v minulosti súčasťou každého obydlia – v teple si hovie, len v popole sa hrabe a všetci okolo neho obskakujú. Že ide iba o známe postavy z rozprávok? Nie. S týmito pejoratívnymi označeniami lenivého povalača sa stretávame naprieč slovenskými nárečiami. Kým v rozprávkach sú títo poväčšine mladí muži leniví len naoko, ale v skutočnosti sú veľmi statoční, nezastavia sa pred žiadnou prekážkou, v tom reálnom živote takýto človek väčšinou „nikdy z pece nezlezie“, nevykoná dobrý skutok, nevyslobodí princeznú z područia draka, ale navždy zostane len leňochom: *Hibaj s peci, šo si popel'vár!* (Kociha, o. Rimavská Sobota); *Ti, ti, ti popelvár jeden!* (Záhorská Bystrica, o. Bratislava). Ak však má niekto v Starých Horách nad Banskou Bystricou *na nohe popelvár*, nemá tam žiadny popol, ale vred.

A s pecou „sú spojené“ aj ďalšie pomenovania lenivca *pecivál, pecúch, pecuchar*, ako nám to potvrdzujú aj nasledujúce doklady: *Ón je takí pecivál a žena též hnolica* (Červeník, o. Hlohovec); *Ti jeden pecivál!* (Prečín,

o. Považská Bystrica; Slovany, o. Martin; Dolné Rykynčice, o. Krupina); *To je takí pecival!* (Sása, o. Zvolen; Brodské, o. Skalica).

To taki pecuchar, ľem na pecu bi šedziel! (Žakarovce, o. Gelnica); *Taki pecuchar, co bi še ľem doma kolo peca rozvaloval* (Dlhá Lúka, o. Bardejov); *Muža mala takeho pecuchara: „Daj še mi najesc, poposcilaj mi pot pecom, ta idzem spac“* (Veľký Šariš, o. Prešov); *Nože sä chidz do dákej roboti, ňebudz ako pecúch!* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *Nebrehli se, ti pecuch!* (Slavošovce, o. Rožňava); *Ten muoj, to ci je takí pecúch* (Prosné, o. Považská Bystrica); *To je pecúh na peci viválaní!* (Bánovce nad Bebravou); *Miša volaľi pecúchom, ľebo najračeľ viľihovaü na peci* (Králiky, o. Banská Bystrica); *Najračeľ pot pecom ľežel, ta ho volaľi pecuch* (Bzenov, o. Prešov).

Výraz *pecúch* však nie je len označením lenivca. Napríklad vo Veľkom Šariši pri Prešove takéto pomenovanie patrilo tomu, kto dostal na starosť práce okolo kúrenia v dome. Nejedna gazdiná, ktorá nemala poruke takéhoto človeka, si neraz povzdychla: *Kebi ja takeho pecucha mala, co bi mi še položil na oheň!* Touto lexémou sa už v dávnej minulosti označoval sluha, ktorý mal na starosti práce okolo pece, čo dokumentujú aj doklady z 18. storočia v 3. zväzku Historického slovníka slovenského jazyka (s. 495): *Calvinus gen tak ctý aposstoluw, gako kdybi geho pecuchowe byli* (r. 1734); *focarius: kuchtjik, pecuch, ktery oheň skládá; fornacator: pecuch, podpalač peci; fornacarius: sussár, pecuch aneb človek, ktery w peci owocj, zbožj sussj* (r. 1763); *Gyurkovszky alias Janoschik, ženaty, pecuch* (r. 1786). Nuž a v dedinách v okolí Prievidze pecúch nie je ani leňoch, ani kurič v dome, ale v peci upečené pečivo z chlebového cesta, inde nazývané *osúch*, *podplameňík*, *postruheň* a i.

Hñilé drevo a hñilí človeg ňeñijé g ñičomu, hovoria v Bošáci (o. Trenčín). Takmer všetko, čo podľahne v prírode hnilobnému rozkladu, stráca hodnotu. Týka sa to aj človeka. Aj taká vlastnosť, akou je lenivosť, ničí jeho charakter, robí z neho bezcenného jedinca. Z deverbátiva hnilý, ktoré poznáme aj v označení toho, kto nerád pracuje a robote sa všemožne vyhýba, vznikli pejoratívne pomenovania pridaním rôznych odvodzovacích prípon k slovotvornému základu hnil-. Tento slovotvorný postup sa uplatnil len v západoslovenských a stredoslovenských nárečiach, kde deverbatívum hnilý je utvorené z podoby nedokonavého slovesa hniť: *Ñerobíš ñišť, ľem hñil'iačíš, ti hñil'o!* (Horná

Mariková, o. Považská Bystrica); *Čo sa tolko tu povaluješ, ti hňilo!* (Ludanice, o. Topoľčany). *Ti hňilochu, co neideš neco d'elat? Já na tebia, takého hňilochu, d'elat nebudu!* (Skalica); *To je hňiloch, aňi bi nedíchaŭ, kebi nemošeŭ* (Bánovce nad Bebravou); *Hňilochu za živa fši žerú* (Bošáca, o. Trenčín); *Sedíš celí d'eň, ňepohňeš sa, si hňiloš!* (Mokrad', o. Dolný Kubín); *Hňiloš hňilí, robiť sa mu ňechce!* (Vráble); *Bóv to hňiliak, akih bolo málo* (Veľčice, o. Zlaté Moravce); *Ti si ale hňilák!* (Kameňany, o. Revúca); *Zala si takého hňiláka, čo bi len krčme sedel* (Dolná Súča, o. Trenčín); *To je takí hňilák, že ho musíš pohladať* (Bzince pod Javorinou, o. Nové Mesto nad Váhom); *Nebudz hňilák, dones mi ze studne vodu!* (Lamač, o. Bratislava); *Ti hňiläg-hňiläcki na mojích krkoch!* (Kňazäia, o. Dolný Kubín); *Na takíh hňiliakou hňilíh abi som prala, a oni sa vivalujú na zatkách* (Návojevce, o. Topoľčany).

Takýmto slovtvorným postupom bolo utvorené aj hromadné podstatné meno označujúce lenivých ľudí: *Terajšá mlád'eš, to je iba hňil'äč* (Krivá, o. Dolný Kubín); *Celá rodina bívala jenna hňilač, aj sa ín tag viedlo* (Dolná Súča, o. Trenčín); *Aľe sa mu čiazi, hňiloklátovi. Ti, ti jeden hňiloklát hňilí!* (Papradno, o. Považská Bystrica). Aj tu je reč o lenivom človeku. Výraz *hňiloklát* vznikol zo spojenia adjektíva hňilý a substantíva klát.

Vo východoslovenských nárečiach sa význam „postihnutý hnilobou“ vyjadruje adjektívom zhnitý, od toho tvaru však odvodeniny s významom „lenivec“ doložené nemáme.

Ti si takí zajtreškár. Takéto pomenovanie si v Lábe (o. Malacky) vyslúžil chlap, ktorý sa stále vyhováral, že dnes sa to nijako urobiť nedá, že to určite spraví zajtra. A o človeku, ktorého bolo treba do práce nútiť, v Pukanci pri Leviciach príbuzní len sucho skonštatovali, že *Jano žďi bou stojak, ag mu ňeroskázali, ňiž ňespraveŭ.*

To je takí hovňivál! Aj takto počastovali lenivca v Bzinciach pod Javorinou i Lubine pri Novom Meste nad Váhom. Toto pomenovanie sa nám však vidí trochu nespravodlivé. Prečo? Prvotný ľudový význam substantíva hovňivál v slovníkoch slovenského jazyka i čiastočne v stredoslovenských a západoslovenských nárečiach označuje chrobáka živiaceho sa trusom – lajniaka: *Pekní chrobág e to, ten hovňivál', takí zel'ení ligotavi, len ho tag mrsko volajú* (Ležiachov, o. Martin); *Hovňivári žijú zo špini* (Návojevce, o. Topoľčany); *Čo je f tom kraviaku tíh hovňivál'!* (Papradno, o. Považská Bystrica); *Po hnoji lozilo modz hovňiválov* (Lipová, o. Nové Zámky). Tento

chrobáčik, ktorý si tlačí do úkrytu svoju oveľa ťažšiu guľôčku trusu, ako je on sám, je naopak veľmi usilovný. Pri označení lenivého človeka týmto zloženým slovom zrejme do popredia vystúpila jeho prvá časť. Lexéma hovno vulgárne označuje výkal, ale ako časťica vyjadruje hrubé popieranie platnosti výrazu alebo vety. A človeku, ktorý nič nerobí, sa pri hrubom vyjadrení zvykne povedať, že hovno robí.

V Papradne (o. Považská Bystrica) sa niekto na naničhodného lenivca asi už poriadne nahneval, keď ho počastoval nadávkou: *Ti kekedo naništhodné!*, v Malých Levároch (o. Malacky): *Ti jeden ovočanec ovočani!* a v Šiveticiach neďaleko Revúcej *Ti zdochlák edon zdochlácki!*

V SSN sú na pomenovanie lenivého jedinca zaznamenané aj zaujímavé výrazy príznačné pre reč jednotlivca. O mužovi, ktorý nič nerobil, ktosi v Chminianskych Jakubovanoch pri Prešove povedal, že *Chlopa mala nero-roba, ta šicko musela robic sama*. V Pečeniciach pri Leviciach pomalého a lenivého človeka zas niekto pobádal oslovením: *Čože sa neponáhľaš, ti cmárovník!*

A na záver si dovoľíme ešte zacitovať z publikácie Antona Habovštiaka *Oravci o svojej minulosti*. Autor v nej uvádza, že v Podbieli (o. Trstená) „keď sa poschodila mládeš, to večerami ím bolo treba dačuo povedať, takím sa dávali ponaučeňá. Mraunuo zrkadlo sa ím povedalo.

Ñebud' márotnatní, uč sa groš šanovať,
biz mal príležitožď nůdznich potporovať.

A preto zamlaďi privikaj sa k práci,
na staroz ľeňifci bívajú žobráci!

Ñezaháľaj f práci aňi na ul'ici,
abi si mal žďicki zvišni groš v truhľici!“ (Habovštiak, 1983, s. 291)

V príspevku sme sa zaoberali len substantívami mužského rodu, ktoré v slovenských nárečiach pomenúvajú lenivú osobu. Neznamená to však, že leniví sú iba muži či mládenci a žien ani mladých dievčat sa to vôbec netýka. Dôkazom toho sú tiež mnohé substantívne pomenovania označujúce „lenivosťou“ postihnuté ženy či dievky. Tie sa však do nášho príspevku už nezmestili, tak o nich až niekedy nabudúce.

Dagmar Šimunová
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV

LITERATÚRA

BOHUŠOVÁ Zuzana: Nárečie Lupoče. O dialekte severozápadného Novohradu. 2., prepracované a doplnené vydanie. Krná: Miloš Hric 2017. 167 s.

BUFFA, Ferdinand: Atlas slovenského jazyka. III. Tvorenie slov. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda 1981. 428 s. – Časť druhá. Úvod – komentáre – dotazníky – indexy. Bratislava: Veda 1978. 248 s.

ELIÁŠ, Michal a kol.: Veľčice 1232 – 2007. Národopisná monografia. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2007. 320 s.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1., 2. Vedúci red. kol. J. Botík – P. Slavkovský. Bratislava: Veda 1995. 484 + 448 s.

GÚTH, Toni: Levárcansko-slovenský, slovensko-levárcanský slovník na čítanie. Bratislava: Liečreh Gúth 2011. 368 s.

HABOVŠTIAK, Anton: Oravci o svojej minulosti. Reč a slovesnosť oravského ľudu. Bratislava: Vydavateľstvo Matice slovenskej 1983. 376 s.

HAMAR, Miroslav: Slová a výrazy používané v marikovskom nárečí. Horná Mariková 2018. 128 s.

Historický slovník slovenského jazyka. O – P (pochytka). Red. M. Majtán et al. 2., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2009. 656 s. 9788022410649.

JANDUŠÍKOVÁ, Lenka – BULÍKOVÁ, Margita: Hori zeľené, vodi studené. Ľudové piesne, kroje, zvyky a tradície z Papradna. Papradno 2017. 248 s.

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho stupavského podľa Magdalény Dovičičovej. Zv. 23. Bratislava: PRINT-SERVIS 2000. 807 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.

ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 424 s.

PÁCALOVÁ, Jana: Ján Kollár a rozprávky v Národných spievankách. In: Slovenská literatúra, 2008, roč. 55, č. 6, 2008. s. 432 – 442.

Slovník slovenského jazyka. 1. – 6. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968.

Slovník slovenských nárečí. 1. – 3. zv. Red. I. Ripka., A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1994, 2006, 2021.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. Hl. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2015. 1103 s. ISBN 978-80-224-1485-2.

ŠTEFEKOVÁ, Emília: Lábe, Lábe... Lábsky nárečový slovník a všetko krásne, čo s ním súvisí. Skalica: Záhorské múzeum 2006. 323 s.

ŠTOLC, Jozef: Atlas slovenského jazyka. II. Flexia. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda 1981. 314 s. – Časť druhá. Úvod – komentáre. Bratislava: Veda 1978. 192 s.

TRUBÍNÍ, Jozef: Nárečový slovník stredného Požitavia. Vráble: Fontis 2011. 146 s.

ROZLIČNOSTI

Vrátia nám za plastovú fľašu zálohu alebo záloh?

V poslednom čase sa stretávame s otázkami súvisiacimi so zálohovaním plastových fliaš a plechoviek. Opytujúcich zaujíma, či majú používať slovo *záloha* alebo *záloh*.

Podstatné meno ženského rodu *záloha* má podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003; ďalej KSSJ) štyri významy: 1. „zásoba, rezerva“; 2. „skupina osôb pripravených na nejakú činnosť (v prípade potreby); rezerva“; ako hovorový výraz sa uvádza v 3. význame „preddavok“ a štvrtým významom je „záloh“. V závere hesla sa uvádza aj lexikalizované spojenie so slovesným základom *brať zálohu (za fľašu)* „zálohovať“, ktoré nás zaujíma najviac.

Podstatné meno mužského rodu *záloh* je deverbatívum bez slovotvornej prípony s významom prostriedku (Peciar, 1969). Vykladá sa ako „vec, ktorá sa majiteľovi vráti (po splatení dlhu ap.), záloha“ (KSSJ).

Predpona *zá-* v oboch slovách vznikla predĺžením predpony *za-* v dokonavom slovese *založiť*, čo sa pri tvorení podstatných mien zo sloviac deje pravidelne, napr. aj pri slovesách s predponami *na-*, *pri-*, *vy-*, *u-* (Peciar, 1969). Nielen v súvislosti so zálohovaním fliaš sa používa aj sloveso *zálohovať*, pričom v KSSJ sa pri ňom uvádzajú tri významy: „(zo)brať záloh(u)“, napr. *zálohované fľaše*; „vytvárať, vytvoriť záložnú kópiu“ (z oblasti informatiky) a význam „preddavkovať“, v ktorom sa sloveso označuje ako hovorové. Aj v Synonymickom slovníku slovenčiny (2004) sa pri hesle *záloh* ako synonymum uvádza slovo *záloha* s príkladom *dať niečo do zálohu, do zálohy*.

Ako zo slovníkového spracovania vyplýva, v slovenčine existujú pre jeden význam dve slová rôznych gramatických rodov, ženského a mužského. Tomuto javu sa venovali viacerí autori, napr. V. Uhlár v staršom

---

Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy č. 2/0133/20 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

príspevku v časopise Slovenská reč (1970) uvádza, že spisovný jazyk je aj napriek teoretickým zásadám pri potláčaní dvojtvarov prinútený uznávať viacrodovosť viacerých substantív, a prikladá niekoľko ukážok spracovania hesiel v SSJ, medzi nimi aj slová *záloha* a *záloh*. V novšom príspevku v časopise Kultúra slova L. Králik (2013) rovnako konštatuje, že pri podstatných menách odvodených od sloviess sa niekedy stretávame s variantnosťou gramatického rodu; uvádza príklady (tá) *masakra* – (ten) *masaker*. Prináša aj ďalšie podobné prípady zo starších období vývinu slovenčiny či zo slovenských nárečí, napr. substantívum *obuv* bolo známe ako maskulínium aj feminínium, odvodenina od slovesa *ohradiť* má podobu (tá) *ohrada* i (ten) *ohrad*.

Ak sa pozrieme na používanie slov *záloha* a *záloh* v jazykovej praxi, v súčasnosti sa skutočne používajú obidve podoby. Na internetových stránkach sa stretávame s variantom v ženskom rode *záloha*, napr. *Výška zálohy na plastové fľaše aj plechovky je na Slovensku jednotná, a to 15 centov na jeden obal. – Zálohu podľa Správcu zálohového systému spotrebiteľ zaplatí pri kúpe nápoja, aj s podobou mužského rodu záloh*, napr. *Zálohovať sa budú plastové fľaše a plechovky od nápojov, vratný záloh je v jednotnej výške pre PET fľaše aj plechovky. – ... čo musí splňať zálohovaný plastový obal a na čo by si mal zákazník dať pozor, ak nechce prísť o záloh*.

V legislatívnych predpisoch sa v roku 2002 použilo v zákone o obaloch (529/2002 Z. z.¹) podstatné meno *záloha* v ženskom rode: *Zálohovaným obalom je obal výrobku, pri predaji ktorého sa popri cene má podľa tohto zákona účtovať osobitná peňažná čiastka viazaná na obal použitý na predaj výrobkov (ďalej len „záloha“)*. V roku 2015 sa už tvorcovia ďalšieho právneho predpisu, zákona o odpadoch (79/2015 Z. z.), rozhodli používať slovo *záloh* v mužskom rode: *Zálohovaným obalom je na účely tohto zákona obal tovaru, pri ktorého predaji sa okrem ceny za tovar účtuje osobitná peňažná čiastka viazaná na obal tovaru (ďalej len „záloh“)*. Aj v súčasnej časovej verzii zákona o zálohovaní jednorazových obalov na nápoje z roku 2019 (302/2019 Z. z.) sa používa mužský rod, napr. ... [sa rozumie] *zálohovaným jednorazovým obalom na nápoje obal tovaru určený na jedno použitie, pri ktorého predaji sa okrem ceny za tovar účtuje záloh*. V texte zákona

---

¹ Zákon citujeme v neupravenej podobe.

sme však našli aj tvar slova *záloha* v ženskom rode: *Správca môže nakladať s prijímaniami, ktoré nadobudol z nevyplatených záloh...*

V korpuse textov Omnia Slovaca III Maior (18.01)² sme vyhľadávali doklady na slová *záloha* a *záloh*. Pozreli sme sa na gramatické tvary, ktoré sa pri dvojici *záloha* – *záloh* líšia: inštrumentál singuláru, inštrumentál plurálu a lokál plurálu. Výrazne viac sa používa slovo *záloha* v ženskom rode – tvar inštrumentálu singuláru *zálohou* sa vyskytuje v 1 608 prípadoch, tvar *zálohom* (totožný s datívom plurálu slova) len v 225 dokladoch, podobne tvar inštrumentálu plurálu *zálohami* v 365 dokladoch oproti 14 dokladom tvaru *zálohami* a tvar lokálu plurálu *zálohách* v 371 dokladoch oproti 4 prípadom tvaru *zálohoch*. Aj na základe skúmania výskytu slovných spojení *záloh(a) za fľašu*, *dať (ako) záloh(u)*, *zobrať (ako) záloh(u)*, *vziať záloh(u)*, *vrátiť záloh(u)* a *prijatť záloh(u)* sa dá povedať, že v súčasnosti v korpusových textoch dominuje používanie podstatného mena *záloha* v ženskom rode. Vyberáme niektoré príklady: *Súčasťou doporučenej zásielky je faktúra na prijatú zálohu.* – *Predávajúca zobrala zálohu...* – *Eudia stále neplatia za PET fľašu, hoci už vlani v októbri mali za ňu v obchodoch dať zálohu...* – *V prípade prehry ste museli dať zálohu do banku...* – *Zlatú retiazku dal ako zálohu neznámej osobe.* V prípade slovného spojenia *záloh(a) za fľašu* sa v korpusových dokladoch nachádzajú iba doklady na slovo *záloha* v ženskom rode, napr. *Vrátenie zálohy za fľaše nie je podmienené nákupom.* – *... možno sa naň vzťahuje aj v menu dosiaľ nevidaná položka: záloha za fľašu.*

Rozumieme zmätku používateľov jazyka, pre ktorých je v súvislosti so zálohovaním fliaš prirodzenejšie používanie slova *záloha*. Slovo *záloh* je menej frekventované a mnohým ľuďom evokuje skôr spätosť s majetkovoprávnou oblasťou, s inštitútom záložného práva, ktorý záložného veriteľa oprávňuje domáhať sa uspokojenia pohľadávky z predmetu záložného práva, zo *zálohu*. Môžu ho pociťovať ako zastarané, poprípade sa im spája s historickými udalosťami, napr. zo slovenských dejín známy *spišský záloh* (zálohovanie 34 spišských miest Poľsku Žigmundom Luxemburským v roku 1412).

---

² Korpus Omnia Slovaca III Maior (18.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 6.1) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV.

V súčasnom jazyku prevláda používanie slova *záloha* v ženskom rode. Je možné, že sa frekvencia slova *záloh* v mužskom rode po jeho právnom ukotvení v zákone o zálohovaní jednorazových obalov na nápoje a jeho prezentovaní v médiách zvýši a že ho budeme počuť častejšie. V obchodoch budeme *dávať za fľašu záloh*, aj keď rovnako dobre môžeme *za fľašu dať* aj *zálohu*.

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV

LITERATÚRA

KRÁLIK, Lubor: Prečo je v slovenčine závet mužského rodu a v češtine závěť ženského rodu? In: *Kultúra slova*, 2013, roč. 47, č. 1, s. 49 – 51.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

PECIAR, Štefan: Tvorenie a kvantita predponových substantív v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1969, roč. 34, č. 5, s. 266 – 275.

UHLÁR, Vlado: O viacrodovosti deverbatíva zo základu zhreb-: zrebe, žreby, zrebie. In: *Slovenská reč*, 1970, roč. 35, č. 6, s. 369 – 373.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3., nezm. vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

SPRÁVY A POSUDKY

Za docentkou Janou Skladanou

V sobotu 13. novembra 2021 zavŕšila svoju životnú púť doc. PhDr. Jana Skladaná, CSc., dlhoročná pracovníčka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v posledných rokoch členka Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Správa o nečakanom odchode tejto významnej slovenskej jazykovedkyne i úspešnej vysokoškolskej pedagogičky tvrdo a neľútostne zasiahla všetkých, ktorí mali česť a príležitosť poznať jej rozkošatené tvorivé dielo i neprehliadnuteľnú ľudskú empatiu.

Jana Skladaná sa narodila (ako Čajánková) 27. februára 1942 v Banskej Bystrici. Po maturite na Jedenásťročnej strednej škole v Bratislave študovala v r. 1959 – 1964 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave slovenský a latinský jazyk. Už počas vysokoškolského štúdia mala príležitosť spoznávať mnohoaspektové dimenzie tvorivej bádateľskej atmosféry výskumného pracoviska: v dialektologickom oddelení vtedajšieho Ústavu slovenského jazyka SAV pripravovala pracovné elaboráty jazykových máp do Atlasu slovenského jazyka. Zaiste aj táto skutočnosť ovplyvnila jej rozhodnutie venovať sa výskumnej činnosti v jazykovede profesionálne. Hneď po získaní absolventského diplomu nastúpila do ústavu, ktorý čiastočne poznala z predchádzajúcej praxe. Začala pracovať v historickom oddelení, v ktorom sa vtedy rozbiehali práce na tvorbe koncepcie i na vlastnej realizácii hesiel Historického slovníka slovenského jazyka. Tu mohla najlepšie zúročiť svoje študijné poznatky a vedomosti zo slovenčiny, uplatniť univerzalizmus latinčiny. Táto skutočnosť preduŕčila jej neskoršie dominantné výskumné zameranie na širokospektrálnu oblasť dejín slovenského jazyka.

Prezentácia prvých výsledkov jej diachrónne orientovaného štúdia jazyka nenechala na seba dlho čakať. Už r. 1965 uverejnila J. Skladaná (v spoluautorstve s M. Majtánovou) v Československom terminologickom časopise štúdiu *Názvy mier a váh v slovenských lekárskych rukopisoch zo 17. a 18.*

storočia. Neskôr zúročila a rozvinula najmä zistenia získané už pri príprave diplomovej práce a skoncipovala viaceré metodologicky priebojnú a materiálovo cenné príspevky, súvisiace s tzv. Kamaldulským (latinsko-slovenským) slovníkom. Aj pri tejto príležitosti možno pripomenúť štúdie *O vzniku a autorstve tzv. Hadbavného slovníka* (1971), *Pramene Kamaldulského slovníka z Červeného kláštora* (1971); neskôr pribudli tituly *O rozsahu slovnej zásoby v Kamaldulskom slovníku z roku 1763* (1977), *Významný kodifikačný pokus v predpisovnom období slovenčiny* (1985) či v poľskom zborníku publikovaná štúdia *Kamaldulská škola* (1987).

V r. 1973 vyšiel ukážkový zväzok Slovenského historického slovníka z predpisovného obdobia, ktorým sa slovenská jazykoveda prezentovala na VII. medzinárodnom zjazde slavistov v auguste 1973 vo Varšave. J. Skladaná bola spoluautorkou tohto diela. Kmeňovou členkou autorského kolektívu zostala i v rokoch koncipovania jednotlivých ďalších zväzkov Historického slovníka slovenského jazyka, ktorý vznikol v intenciách spresnení koncepcie, vyslovených práve pri oponentúrach ukážkového zväzku. Neskôr sa stala členkou internej redakcie tohto výnimočného diela, nezastupiteľnej súčasťou súboru slovníkov národného jazyka. V redakčnej práci citlivo a inštruktívne sledovala najmä spracúvanie historickej frazeológie, ktorá sa v 80. rokoch 20. storočia stala výraznou doménou jej bádania. Súviselo to zaiste aj s premyslenou a cieľavedomou prípravou kandidátskej dizertačnej práce nazvanej *Frazeologický fond slovenčiny v predkodifikačnom období*, ktorú obhájila v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV r. 1989 a získala vedeckú hodnosť kandidátky filologických vied. Titul doktorky filozofie nadobudla na svojej alma mater už r. 1976.

Na počiatku prezentácie a publikácie dlhoročného sústredného a systematického štúdia celého komplexu problémov spätých s diachrónnou frazeológiou či frazeografiou stojí príspevok *Sémantická analýza niektorých frazeologizmov s historickými komponentmi*, prednesený na konferencii o sémantike a publikovaný v Jazykovedných štúdiách XVI (1981). Celú škálu a šírku bádateľských záujmov a výsledkov J. Skladanej komplexne dokumentujú súpisy jej prác v doteraz vydaných zväzkoch súbornej personálnej bibliografie slovenských slovakistov a slavistov. V stručnom výbere tu možno uviesť iba niekoľko najvýraznejších titulov, ku ktorým zaiste patria v domácich i zahraničných periodikách či konferenčných zborníkoch

publikované štúdie *Problémy frazeológie z hľadiska diachronie* (1983), *Z problematiky frazém v predpisovnom období* (1984), *Sémantická analýza niektorých frazém z vývinového aspektu* (1987), *Problematika frazém v historickom slovníku* (1988) a mnohé iné.

V r. 1993 vyšla prvá samostatná knižná práca J. Skladanej, a to monografia *Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období*, ktorá bola prepracovanou a doplnenou verziou jej rukopisnej (rovnako nazvanej) kandidátskej práce. Monografia sa stala dôstojným príspevkom slovenskej jazykovedy k XI. medzinárodnému zjazdu slavistov, ktorý sa v tom istom roku konal v Bratislave. Autorka v nej koncízne formulovala teoretické a metodologické východiská diachrónneho prístupu ku skúmaniu (najmä) slovenských frazém, tvorivo rozvíjala i aplikovala najpreukaznejšie koncepcie a metódy, ktoré vypracovali aj vedúci zahraniční predstavitelia (slovenskej i neslovenskej) historickej frazeológie (V. M. Mokijenko, R. Eckert). Načrtla aj vlastné zreteľné – so záujmom a porozumením prijímané – perspektívy výskumov v tejto oblasti. Za hlavnú otázku „svojej“ disciplíny pokladala určenie tzv. *identity frazémy*, jej hraníc a vlastného významu, a preto sa sústredila predovšetkým na skúmanie variačnej amplitúdy frazém používaných v 15. – 18. storočí. Knižná práca J. Skladanej rieši aj praktické otázky lexikografickej inventarizácie i adekvátneho spracúvania historickej frazeológie, pričom sa celkom logicky a prirodzene opiera najmä o prax Historického slovníka slovenského jazyka.

Široká a spontánna domáca i medzinárodná akceptácia výsledkov diachrónne orientovaných frazeologických výskumov J. Skladanej sa premetla aj v širších slavistických súvislostiach a našla svoj ohlas napr. aj v pribúdajúcich pozvaniach na (zahraničné) konferencie a iné vedecké či odborné podujatia; autorku pozitívne motivovala a podnietila aj k iným aktivitám. Spolu s ostatnými profilujúcimi slovenskými frazeológmi (J. Mlacek, P. Ďurčo) začala rozvíjať aj výraznú a dôležitú vedecko-organizačnú činnosť. Stála pri zrode užitočnej *Bibliografie slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie* (r. 1992 vyšla v dvoch vydaniach) i pozoruhodnej moderne koncipovanej (kolektívnej) *Frazeologickej terminológie* (1995). Výrazné boli aj aktivity J. Skladanej v medzinárodných reláciách, a to najmä jej účasť na počinoch medzinárodnej komisie pracujúcej pod egidou Medzinárodného komitétu slavistov.

Vymedziť a špeciálne pripomenúť možno vari ešte jednu samostatnú a špecifickú výskumnú oblasť, ktorej sa venovala docentka Skladaná. Ako vedúca príslušnej grantovej úlohy (a výskumného tímu) redakčne pripravovala vydávanie zborníkov zo série *Studia Culturologica Slovaca (Slovenská kresťanská a svetská kultúra; 1. zväzok vyšiel r. 1996, 2. v r. 2001)*. Z tejto interdisciplinárne chápanej a skúmanej oblasti kázňovej či inej náboženskej spisby aj sama uverejnila viaceré štúdie, ako napr. *Jazyk básní Paulína Bajana* (1992), *Prenikanie slovenčiny do katechizmov v 16. – 18. storočí* (1995) i niektoré ďalšie, v ktorých navyše výrazne akcentovala aj frazeologický aspekt či prístup. Túto podskupinu štúdií J. Skladanej reprezentujú napr. tituly *Odrasť kresťanskej kultúry v slovenskej frazeológii* (1996), *Biblia ako prameň slovenskej frazeológie* (1997), *Slovenské frazémy kresťanského pôvodu v slovanskom kontexte* (1998).

Mimoriadny ohlas v širokej kultúrnej verejnosti mala i jej ďalšia knižná práca, a to publikácia príznačne nazvaná *Slová z hlbín dávnych vekov* (1999). Je to súbor 78 kratších, koncízne štylizovaných príspevkov, z ktorých väčšina bola pôvodne uverejnená v rubrike *Malá klenotnica slov* v časopise *Historická revue*. (J. Skladaná za ne získala aj ocenenie SAV za popularizáciu vedy.) Jednotlivé príspevky sú venované rozličným ustáleným (frazeologickým) spojeniam a výrazom používaným v súčasnej slovenčine, no ich význam sa nedá vysvetliť bez príslušného exkurzu do ich mytologických, historických, kultúrnych či iných prameňov, bez objasnenia ich pôvodu. Táto rozsahom neveliká, no obsahovo sytá publikácia úspešne plnila – a stále ešte plní – úlohy a funkcie istej etymologickej príručky, ktorá začleňuje jazykovedu do širšieho komplexu spoločenských vied a pomáha poznávať a chápať dejiny i kultúru národov.

V r. 1995 – 1999 bola PhDr. Jana Skladaná, CSc., vedeckou tajomníčkou Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. V tomto vypätom období sa popri výraznej výskumnej i organizačnej práci, súvisiacej s funkciou tajomníčky, prezentovala aj ako prekladateľka. Bola členkou kolektívu, ktorý z češtiny preložil a na vydanie pripravil (akademický) *Slovník cudzích slov* (po 1. vyd. z r. 1997 vyšli neskôr ďalšie vydania). Okrem modernej češtiny bola aj (spolu)prekladateľkou *Slovanských starožitností* Pavla Jozefa Šafárika, ktoré sú (nielen dobovým) nesuplovateľným kompendiom spoločenskovedných disciplín (1. časť prekladu tohto diela vyšla r. 1999, 2. časť o desať

rokov neskôr, v r. 2009). Šafárikov jazyk predstavuje konštrukt lexikálne, slovtvorne i gramaticky archaizovanej odbornej češtiny 1. polovice 19. storočia, ovplyvnený zložitou nemeckou a latinskou syntaxou. Jeho preklad do súčasnej slovenčiny bol z viacerých aspektov mimoriadne náročný.

V plnom tvorivom pracovnom nasadení pokračovala Jana Skladaná aj v novom storočí. Jej bibliografia za roky 2001 – 2005 (porov. v práci Slovenskí jazykovedci, 2009) má 58 záznamov. Koncipovala a redigovala už spomínaný Historický slovník slovenského jazyka, s mimoriadnym zaujatím redigovala heslá pripravovaného 1. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (A – G), využívajúc pritom aj vlastnú sústavnú excerpciu novín a časopisov. V r. 2004 sa habilitovala na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity, obhájila prácu *Slovenská frazeológia z diachrónneho aspektu*.

Docentka Skladaná patrí medzi tvorcov (zostavovateľov) praktickej *Príručky slovenského pravopisu pre školy a prax* (1. vyd. 2005; postupne pribúdali aj ďalšie – dopĺňané a prepracúvané – vydania tohto žiadaného titulu). Rovnako bola na knižnom trhu prijímaná aj koncepcne odlišná *Praktická pravopisná príručka* (2008). Tento tvorivý počin však, žiaľ, predznamenal aj ďalšie účinkovanie zostavovateľov na akademickom pracovisku. Po zásadnej nehode s vtedajším vedením ústavu sa preto po štyridsiatich rokoch rozhodla z pracoviska odísť a pokračovať v pedagogickej práci na Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

Na novom pracovisku sa rýchlo etablovala ako profilujúca vysokoškolská učiteľka, schopná skĺbiť svoju výskumnú jazykovednú prácu s pedagogicko-didaktickou činnosťou, s prácou so študentmi. O šírke jej vedeckých záujmov podáva svedectvo kvantitatívne i kvalitatívne impozantná a pozoruhodná publikačná činnosť. Jednotlivé záznamy v osobnej bibliografii dokumentujú mimoriadnu aktivitu docentky Skladanej pri prezentácii výskumných výsledkov na mnohých domácich a zahraničných konferenciách a iných vedeckých i odborných fórach. Opäť len výberovo možno pripomenúť niekoľko titulov, napr. štúdie (referáty) *Používanie slovenčiny v Bratislave v 17. a 18. storočí* (2006), *Pragmatický aspekt slovenských frazém v titulkoch dennej tlače* (2007, Záhreb), *Princípy ustálenosti a variantnosti v novších frazémach* (2007, Opole), *Pejoratívne slová v pripra-*

vovanom *Slovníku súčasného slovenského jazyka* (2009), *Minulosť, súčasnosť a budúcnosť slovenskej frazeológie* (2010, Greiswald) a mnohé ďalšie. Pokračovala aj v tradičnej popularizačnej práci, približujúc v *Revue o dejinách spoločnosti* slovenské frazémy s historickými komponentmi. Neskôr ich súborne prezentovala v knižnej práci *Ukryté v slovách. Trinásť komnata a 131 tajomných slovných spojení* (2014).

Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov za roky 2016 – 2020 ešte nevyšla, no docentka Jana Skladaná ani v týchto časoch – napriek istým zdravotným problémom – neprestala publikovať výsledky svojich bádání. Naďalej preferovala svoje tradičné výskumné oblasti, teda diachrónnu jazykovedu i frazeológiu. Okrem iných publikovala štúdie *Ján Stanislav a jazyková kultúra* (2016), *Jozef Ignác Bajza v dejinách spisovnej slovenčiny* (2016), *Ešte raz o diachróonii v diele Jozefa Mlacka* (2017), *Svadba v 16. – 18. storočí* (2017), *Biblická čeština ako liturgický jazyk slovenských evanjelikov* (2018), *Mágia v slovenskej frazeológii* (2019). S vročením 2021 vyšla jej štúdia *Bernolákovci v diele Imricha Kotvana a jeho odkaz pre ďalších bádateľov*.

Alea iacta est – (doslovne kocka je hodená) u nás známe a požívané v podobe *kocky sú hodené* vo význame „už sa rozhodlo, nemožno nič meniť“. Tento slávny (frazelogizovaný) výrok, ktorý vošiel do dejín, sa pripisuje Gaiovi Iuliovi Caesarovi. Údajne ho vyslovil r. 49 pred n. l., keď po prekročení riečky Rubikon tiahol so svojim vojskom do Itálie. Aj docentka Jana Skladaná nečakaným odchodom *prekročila svoj Rubikon*; svoju duchovnú postać preniesla na iné miesta, opustila svojich najbližších, kolegov, priateľov. Myšlienky na ňu a jej dielo, výrazne poznamenané prstou domoviny pri prezentovaní vedomostí o koreňoch a hĺbinách materinského jazyka, o podobách jeho frazeológie, sa odtláčajú do opón spomienok, rozvešaných v nás ako plátno po lúkach.

Jana Skladaná a jej život i dielo, plné ľudskej či odbornej tolerance, bude chýbať slovenskej i slovanskej jazykovednej komunite.

Češť a ůcta jej vzácnej pamiatke!

Ivor Ripka
Bratislava

SPYTOVALI STE SA

Potrebuje slovo *tenderizer*? – Do jazykovej poradne telefonovala staršia pani, ktorá v reklamnom letáku istej firmy našla slovo *tenderizer*. Nevedela, čo znamená, preto sa na nás obrátila s otázkou, či také slovo v slovenčine existuje.

Odpoveď je jednoduchá: v slovenčine nie, ale v angličtine áno. Ide o mechanické prevzatie z angličtiny, akých, žiaľ, zaznamenávame veľa. Niekedy je výpožička nevyhnutná, najmä ak sa pomenúva nová technológia, produkt či postup, pre ktoré nemožno nájsť jednoslovný slovenský ekvivalent a viacslovný opis je ťažkopádny a nepraktický. Určite je jednoduchšie použiť napr. slovo *brainstorming* než opisné vyjadrenie „metóda hľadania nových netradičných riešení vybraných problémov formou voľnej skupinovej diskusie viacerých účastníkov obvyč. rôznych profesií“ (Slovník súčasného slovenského jazyka A – K, 2006). Rovnako by nemalo zmysel hľadať slovenské pomenovanie napr. pre výrazy typu *iPod* či *iPad*, ktoré sa v nezmenenej grafickej podobe preberajú do všetkých jazykov, hoci nejde o značku, ale o všeobecné podstatné meno.

Vráťme sa však k slovu *tenderizer* (výslovnosť [tendəraizr]), ktoré je odvodené od anglického slovesa *tenderize* s významom „naklepať, rozklepať“. Spravidla označuje pomôcku na prípravu mäsa pred jeho tepelnou úpravou, preto sa najčastejšie vyskytuje v spojení *meat tenderizer*, kde slovo *meat* znamená „mäso, mäsový“. Môže to byť tradičný tlčík na mäso, ktorého pracovnú plochu tvoria malé pyramídové hroty, alebo modernejšia pomôcka s niekoľkými radmi ostrých hrotov pripomínajúcich klince, ktorá je vhodná najmä na prípravu steakov.

V pôvodnej anglickej podobe slovo *tenderizer* nachádzame najmä v slovenských textoch reklamného charakteru, ojedinele aj v dennej tlači. Slovenskí používatelia uplatňujú tzv. poslovenčenú výslovnosť zhodnú s grafickou podobou, čiže [tenderizer]. V korpuse Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01; ďalej len korpus¹) sme našli celkovo 68 dokladov, napr.:

---

¹ Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) je interný korpus slúžiaci na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 2. 2. 2022]

Tenderizer môžeme použiť na všetky druhy mäsa, aj na mäso s kosťou... – Tento tenderizer zbaví mäso otravných dlhých vlákien a pripraví ho na pečenie, pričom ho nepripraví o chuťové vlastnosti. – Tenderizer položte na plátok surového mäsa, zatlačte na rukoväť a tento postup opakujte po celej ploche steaku.

Zaregistrovali sme aj podobu *tenderizér*, ktorú možno hodnotiť ako čiastočne adaptovanú, keďže v angličtine sa dlžne nepoužívajú a predĺžená prípona *-ér* evokuje morfológicky podobné staršie prevzatia, napr. *kompostér* (← *kompostovať*), *paralyzér* (← *paralyzovať*), *mixér* (← *mixovať*), *štartér* (← *štartovať*). Z celkových 36 výskytov výrazu *tenderizér* v korpuse uvádzame: *Užitočnou pomôckou je tenderizér. Tento dômyselný jednoduchý prístroj [vhodnejšie nástroj] je vybavený niekoľkými radmi kovových ostrých ihlíc, ktoré po pritlačení na plátok mäsa vlákno na mnohých miestach narežú, takže mäso nie je rozbité, ale krehké, šŕavnaté a mäkké... – Pekné baculaté kúsky mäsa sme poprepichovali tenderizérom, opásali slaninovým opaskom a na panvičke prizdobili voňavým rozmarínom... – Ak nechceme, aby bolo mäso tvrdé, môžeme použiť „zmäkčovač mäsa“ (tenderizér). Posledný uvedený doklad demonštruje snahu používateľa slovenského jazyka o preklad anglického názvu pomôcky. Použitie úvodzovky však svedčia o tom, že autor slovného spojenia jeho správnosť sám relativizuje. Podstatné meno *zmäkčovač* sa v korpuse vyskytuje pomerne často (4 787 dokladov), ale väčšinou v súvislosti so zmäkčovaním vody, v menšej miere tkanín, pokožky či betónu. Z kontextu bolo jednoznačné, že v týchto prípadoch nejde o nástroj, ale o tekutú, krémovú alebo práškovú prípravku, ktoré zmäkčujú určenú substanciu na chemickej alebo fyzikálnej báze. Iba osem dokladov sa týkalo mäsa, napr.: *Zmäkčovač mäsa má 15 ostrých dýk z nerezovej ocele, takže mäso je šŕavnatejšie. – Prepichnete cibuľu a využite zmäkčovač mäsa ako držiak. Cibuľu tak môžete pokrájať krajšie, jednoduchšie a bez obáv. – Pomôcky do kuchyne vyrobené z plastu alebo aj iných materiálov, strúhadlá, mlynčeky, zmäkčovače mäsa.**

V korpuse sme našli aj iný slovenský ekvivalent názvu tejto kuchynskej pomôcky, a to v 13 dokladoch, napr.: *Tenderizer alebo po slovensky zjemňovač mäsa. – Zjemňovač mäsa pracuje na jednoduchom princípe, prebodne mäso dvadsiatimi nerezovými ihlami na jedno nabodnutie.*

Slovné spojenie *zjemňovač mäsa* považujeme za najvhodnejší slovenský ekvivalent anglického výrazu *tenderizer*, keďže dobre vystihuje podstatu

jeho účinku pri kuchynskej príprave a zároveň neinterferuje so zaužívanými slovnými spojeniami ako *zmäkčovač vody* či *zmäkčovač tkaniny*. Preberanie anglického názvu *tenderizer* ani používanie adaptovaného názvu *tenderizér* za vhodné nepovažujeme. V tomto prípade naozaj nejde o výpožičku, ktorá by bola nevyhnutná a prínosná.

Dana Guričanová
Bratislava

Esenciálne obchody. – Do jazykovej poradne sme dostali viacero otázok, či je takéto označenie niektorých obchodov v slovenčine správne.

S príchodom pandémie covidu-19 sa dostali do nášho života nielen nové spoločenské zvyklosti a povinnosti, ale aj rôzne nové slová a slovné spojenia, ktoré sa dovtedy v slovenčine bežne nepoužívali. Prostredníctvom vyhlášok úradu verejného zdravotníctva a verejných prejavov politikov, úradníkov či odborníkov, napríklad z oblasti zdravotníctva, sa do verejného diskurzu dostalo aj slovné spojenie *esenciálny obchod*, resp. *esenciálne obchody*. Označujú sa ním prevádzky, ktoré mohli zostať otvorené aj v čase, keď ľudia nemohli voľne navštevovať akékoľvek obchody a ich pohyb bol obmedzený (išlo napríklad o predajne potravín, drogérie, lekárne a pod.).

Prídavné meno *esenciálny* sa v Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006) uvádza s tromi významami: 1. „kníž. súvisiaci s esenciou, podstatou; majúci charakter esencie, podstaty; obsahujúci podstatu, podstatný“, napr. *esenciálny problém*, *esenciálny bod zmluvy*; *esenciálny faktor zahraničnej politiky*; *približovať sa k esenciálnej významovosti*, 2. „lek. (o chorobách) ktorý má neznámy pôvod, samostatný“, napr. *esenciálny vysoký tlak*, 3. „biol. nevyhnutný na normálny rast al. funkciu organizmov, životne dôležitý“, napr. *esenciálne zložky živín*; *esenciálne aminokyseliny*. Podobne je toto prídavné meno spracované aj vo Veľkom slovníku cudzích slov (Šaling – Ivanová-Šalingová – Maníková, 2008) či v akademickom Slovníku cudzích slov (2005).

V súčasnosti preniká do slovenčiny aj množstvo výrazov z angličtiny, preto sme sa pozreli na výklad prídavného mena *esenciálny* práve v tomto jazyku. V anglickom slovníku Oxford Learner's Dictionary¹ sa prídavné meno *essential* uvádza s dvomi významami: 1. „completely necessary; extremely important in a particular situation or for a particular activity“ (absolútne nevyhnutné; mimoriadne dôležité v konkrétnej situácii alebo pri určitej činnosti; voľný preklad autorky), 2. „connected with the most important aspect or basic nature of somebody/something“ (spojené s najdôležitejším aspektom alebo so základnou povahou niekoho/niečoho; voľný preklad autorky). Zaujímavé je použitie prídavného mena *essential* vo vetách *The local government is not able to provide essential services such as gas, water and electricity.* (Miestna samospráva nie je schopná zabezpečiť základné služby ako plyn, voda a elektrina.) – *Vitamins play an essential role in many body processes.* (Vitamíny hrajú dôležitú úlohu v mnohých telesných procesoch.) – *The charity will be taking food and essential supplies to six refugee camps.* (Charita bude dovážať jedlo a základné zásoby do šiestich utečeneckých táborov). – *The essential difference between Sara and me is in our attitude to money.* (Základný/podstatný rozdiel medzi Sarou a mnou je v našom postoji k peniazom.) Ako vidno z našich voľných prekladov týchto viet, v slovenčine sa prídavné meno *essential* neprekladá doslovne ako *esenciálny*, ale nahrádza sa synonymami, najčastejšie prídavnými menami *základný*, *dôležitý*, ktoré sú pre používateľov slovenského jazyka prirodzenejšie. Na uvedených príkladoch z anglického slovníka možno vidieť mierne odlišné používanie slova *esenciálny* v slovenčine a *essential* v angličtine.

Pri použití spojenia *esenciálny obchod*, resp. *esenciálne obchody* v slovenčine išlo zrejme o mechanický preklad anglického spojenia *essential shop*. V tejto domnienke nás utvrdzuje aj fakt, že v korpuse textov Omnia Slovaca III Maior (18.01)² sa nenachádza ani jeden doklad o použití spojenia *esenciálny obchod*, čo značí, že je v jazykovej praxi nové. Naproti tomu sa v citovanom korpuse nachádza štyristodva dokladov o používaní spojenia

¹ Slovník je dostupný na <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.

² Korpus Omnia Slovaca III Maior (18.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 6.1) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚEŠ SAV.

základný obchod/základné obchody. Na základe početných dokladov z praxe môžeme teda toto slovné spojenie považovať za ustálené.

V slovenčine sa prídavné meno *esenciálny* stále používa prevažne ako knižné, čo znamená, že v bežnej reči ho pociťujeme ako stylisticky príznakové. Neznamená to však, že je nesprávne a treba ho odmietnuť. Napriek tomu však nateraz odporúčame nahrádzať ho v bežnej reči synonymom *základný*, ktoré je v spojeniach ako *základné obchody* významovo jednoznačnejšie.

Denisa Dovičovičová
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV

PRIPOMÍNAME SI

---

1. január 2022

Životné jubileum slovenskej lexikografky a prekladateľky **PhDr. Adriany Oravcovej**. Po skončení univerzitného štúdia na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v r. 1975 (latinský jazyk – anglický jazyk) pracovala ako redaktorka vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, od r. 1995 ako šéfredaktorka vo vydavateľstve Ikar. Popri redaktorskej práci prekladala z angličtiny, bola členkou komisie Ceny Jána Hollého za umelecký preklad. V r. 2003 nastúpila ako odborná pracovníčka do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, kde pracovala až do odchodu do dôchodku v r. 2013. Ako autorka hesiel spolupracovala na prvých štyroch zväzkoch Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021).

22. február 2022

Životné jubileum slovenskej jazykovedkyne, lexikologičky a lexikografky **PhDr. Alexandry Jarošovej, CSc.** Študovala na Filologickej fakulte Štátnej univerzity A. A. Ždanova v Leningrade (1970 – 1975; ruský jazyk – anglický jazyk) a na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1994 – 1999; slovenský jazyk a literatúra). Od r. 1980 pracuje v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave (v súčasnosti ako samostatná vedecká pracovníčka), v r. 2005 sa stala vedúcou projektu a hlavnou redaktorkou významného lexikografického diela, Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021). Od r. 2003 je členkou Medzinárodnej lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov, v r. 2012 získala Čestnú plaketu SAV Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. (Medailón venovaný jubilantke uverejníme v nasledujúcom čísle nášho časopisu.)

27. február 2022

80. výročie narodenia slovenskej jazykovedkyne **doc. PhDr. Jany Skladanej, CSc.** Po skončení univerzitného štúdia na Filozofickej fakul-

te UK v Bratislave (slovenský jazyk – latinský jazyk) v r. 1964 nastúpila do historického oddelenia Ústavu slovenského jazyka SAV (od r. 1967 Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV), kde pôsobila vyše 40 rokov. Zaoberala sa dejinami spisovnej slovenčiny, vývinom slovenského jazyka a dialektológiou, historickou frazeológiou a jazykovou kultúrou. Bola členkou autorského kolektívu 7-zväzkového Historického slovníka slovenského jazyka (1991 – 2008), členkou redakcie 1. zv. Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G (2006), spolupracovala na prvých štyroch zväzkoch Encyclopaedie Beliana (1999 – 2005). Od r. 2000 pracovala na Katedre slovenského jazyka a literatúry Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

Zomrela 13. novembra 2021 v Bratislave. (Podrobnejšie v nekrológu *Za docentkou Janou Skladanou* v tomto čísle časopisu na s. 51 – 56.)

INFORMÁCIE AUTOROM

1. Na stránke Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV www.juls.savba.sk sú prístupnené všetky čísla a obsahy časopisu Kultúra slova. Použitie týchto textov sa riadi aktuálnym autorským zákonom.

2. Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači v textovom editore Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať úzus časopisu.

Od autorov štúdií určených do článkovej časti časopisu sa vyžaduje abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu približne 100 slov, ako aj kľúčové slová (3 – 10) v angličtine a slovenčine.

Do redakcie možno príspevok poslať elektronickou poštou ako prílohu na adresu iveta.vancova@juls.savba.sk.

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia.

Literatúra sa uvádza na konci článku (nie spracovaná v poznámkach pod čiarou) takto:

a) knižná publikácia:

PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

b) štúdia v zborníku:

FERENČÍKOVÁ, Adriana: Pohľad na slovo bor a jeho deriváty z územného aspektu. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 410 – 416.

c) článok v časopise:

POVAŽAJ, Matej: Tretie vydanie súčasných Pravidiel slovenského pravopisu. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 6, s. 321 – 329.

Pozn.: V prípade, že autor posieľa príspevok, ktorý už uverejnil inde, je potrebné, aby to uviedol s presným bibliografickým údajom. Zároveň žiadame autorov, aby pripojili tieto údaje: a) meno, priezvisko, tituly, b) adresu pracoviska, adresu bydliska a telefónne číslo, príp. e-mailovú adresu.

Redakcia si vyhradzuje právo neuverejniť príspevok, v ktorom sa vyskytujú formulácie znevažujúce osobnosť názorového oponenta, kým autor z nich takéto formulácie neodstráni. Redakcia zastáva stanovisko, že príspevky s takýmito a podobnými formuláciami nepatria do vedeckých a odborných časopisov.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300